

TAIDEMUSEOIDEN KOKOELMAPOLITIIKKA JA RESURSSIT

Valtion taidemuseo,
Taidemuseoalan kehittämissyksikkö
KEHYS, 2006

TAIDEMUSEOIDEN KOKOELMAPOLITIikka JA RESURSSIT

Valtakunnallisen taidekokoelmahankkeen projektipäällikkö:

Erikoissuunnittelija Helka Ketonen

Taidemuseokokoelmien kartoitus ja kokoelmatyöpajat:

Erikoissuunnittelijat Helka Ketonen ja Susanna Pettersson

sekä tutkimusavustajat Siina Hälikkä ja Pauliina Rautio

Raportin kirjoitus: Erikoissuunnittelija Päivi Rajakari

Taidemuseokokoelmien historia: Erikoissuunnittelija Susanna Pettersson

Taitto: Matti Pikkujämä

Kansikuva: Yrjö Tuunanen

Valtion taidemuseo, Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS, 2006

SISÄLLYSLUETTELO

I. JOHDANTO 5

Taidekokoelmaselvityksen taustat ja tavoitteet 5

II. TAIDEKOKOELMIEN KARTOITUS 6

Peruskartoitus ja kokoelmakyselyt 6

III. MITÄ KOKOELMISSA ON 8

Taideteosten määrä ja alueittainen jakautuminen 8

Kuvataiteen määrät lajeittain 10

Teosten ajoittuminen 14

IV. KOKOELMIEN PAINOPISTEET 17

Kansainvälinen, kansallinen ja paikallinen taide 17

Taiteilijoiden teoskokonaisuudet ja niiden täydentäminen 20

Kokoelmien "helmet" 20

V. KUINKA KOKOELMAT NÄKYVÄT 22

Kokoelmien esilläolo ja lainat 22

Julkaisut ja myyntituotteet 22

VI. RESURSSIT 24

Museoiden omistajatahot 24

Kokoelmien kartuttaminen vuosina 2004 – 2008 25

Aluetaidemuseoiden kokoelmamäärärahat 2005 26

VII. KOKOELMATOIMINNAN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET 27

Oman museon, alueellisen ja kansallisen toiminnan haasteet 27

Ehdotukset kokoelmatoiminnan kehittämiseksi 28

VIII. KOKOELMAPOLIITTINEN OHJELMA TYÖKALUNA 31

Mikä on kokoelmapoliittinen ohjelma? 31

Kokoelmapoliittisen ohjelman kirjoitustyö 31

IX. PROFIILIENTÄHÄÄMÄINEN 33

Kokoelmien liikkuvuus 33

Kokoelmalainojen pilottihankkeet 34

Lainaus- ja talletustoimintaa säätelevät toimintaehdot ja sopimukset 34

X. YHTEENVETO 35

XI. TAIDEMUSEOKOKOELMIEN HISTORIA 39

XII. LIITTEET 44

I. JOHDANTO

Taidekokoelmaselvityksen taustat ja tavoitteet

Valtion taidemuseo aloitti vuonna 2002 valtakunnallisen taidekokoelmaprojektin. Hankkeen käynnisti ylijohtaja Tuula Arkio, joka antoi juuri perustetulle taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehykselle tehtäväksi suunnitella, koordinoida ja laatia yhteenveto taidemuseoiden kokoelmatoiminnasta ja siihen liittyvistä kehittämishankkeista yhdessä taidemuseokentän kanssa.

Kokoelmaselvityksen tavoitteeksi asetettiin yhteismitallisen informaation tuottaminen taidemuseokokoelmista, museoiden kokoelmatoiminnan tarkastelu kokonaisuutena, kokoelmatyön ongelmien ja haasteiden selvittäminen sekä pitkäaikaisen lainaus- ja talletustoiminnan käynnistäminen.

Taidekokoelmakartoituksen pääasiallinen tiedonkeruu suoritettiin vuosina 2004–2005 kyselykaavakkeilla, joissa tiedusteltiin kokoelmiin ja kokoelmatoimintaan liittyviä asioita. Tätä täydentää Kehyksen syksyllä 2005 eri puolella Suomea vetämässä yhdeksässä työpajassa kerätty aineisto. Työpajat toteutettiin opetusministeriön tuella.

Taidemuseoiden kokoelmakartoitukseen on osallistunut 65 taidemuseota, kaikki ne joille kysely lähetettiin. Suurin kiitos selvityksen onnistumisesta lankeaa museoille, jotka ymmärsivät kartoituksen merkityksen ja kiireistään huolimatta vastasivat laajaan kyselyyn.

II. TAIDEKOKOELMIEN KARTOITUS

Peruskartoitus ja kokoelmakyselyt

Selvityksen ensimmäisessä vaiheessa tehtiin kokoelmakohtainen yleiskartoitus. Tämä alustava selvitys kokoelmista julkistettiin 1.12.2003 nimellä *Valtakunnallinen taidekokoelmaprojekti. Väliraportti*¹. Se sisältää tiedot kokoelmien syntyhistoriasta, silloisista painopisteistä, hankintaperiaatteista, teosten lukumääristä sekä mainintoja merkittävimmistä koti- ja ulkomaisista teoksista. Lähdeaineistona käyteettiin museoiden kokoelmajulkaisuja, kotisivuja, toimintakertomuksia sekä kokoelmavastaavien ja museonjohtajien antamia tietoja.

Tiedot päivitettiin vuonna 2006 ja uusi versio julkaistiin marraskuussa nimellä *Taidemuseoiden kokoelmakartoitus*. Siihen sisältyy 65 taidemuseon ja Valtion taidemuseon kolmen museoyksikön tiedot. Kartoitus käsittää kaikki ammatillisesti hoidetut taidemuseot sekä ne museot, joiden pääasiallinen kokoelma koostuu taiteesta.

Vuosina 2004-2006 toteutettiin kaksiosainen kysely, jolla kerättiin yksityiskohtaisempaa tietoa kokoelmien sisällöstä ja kartoitettiin taidemuseoiden kokoelmatoimintaa. Ensimmäisessä osassa museota pyydettiin luettelemaan sen hoidossa olevat kokoelmat ja kysyttiin, onko museolla kokoelmapoliittista ohjelmaa. Tämän lisäksi tiedusteltiin kokoelmatoiminnan yleisiä periaatteita ja kokoelmatoimintaan liittyviä kehittämissankkeita ja haasteita. Toisessa osassa kysyttiin tarkempia kokoelmakohtaisia tietoja. Museoilta pyydettiin niiden omistamien tai hallussa olevien kokoelmien ajoitusta ja luokitusta eri taidelajeihin, kokoelmien sisällöllisiä painopisteitä ja vahvuuksia sekä myös niiden mahdollisuutta kartuttaa kokoelmia ja pitää niitä esillä. Kyselyyn vastasi 62 taidemuseota sekä Valtion taidemuseon museoyksiköt Ateneum, Sinebrychoff ja Kiasma. Kokonaisuudessaan kysely tuotti 204 kokoelmavastausta (liite 1). Kaikista pienistä kokoelmista ei saatu tietoja ja joissakin vastauksissa museon eri kokoelmien tiedot on yhdistetty samaan kyselykaavakkeeseen. Vastauksista laadittu yhteenveto esitetään tässä *Taidemuseoiden kokoelmapoliitikka ja resurssit* -julkaisussa.

Taidemuseoiden kokoelmakysely suunniteltiin siten, että vastaukset palvelevat erityisesti alueellista kehittämistyötä tarjoamalla yhteismitallista aineistoa suunnitelmien pohjaksi. Kokoelmat ovat painotuksiltaan, volyymeiltään ja resursseiltaan hyvin erilaisia. Yhteenvedossa on keskitytty yleisten kokoelmapoliittisten linjausten ja sisällöllisten painopisteiden tarkasteluun. Vertailujen tekoa on jonkin verran vaikeuttanut se, että muutamat kysymykset tuottivat tulkintaa vaativaa aineistoa. Kaikkiin kysymyksiin ei myöskään ole vastattu kattavasti. Osittain tämä saattaa johtua siitä, että monissa taidemuseoissa siirtyminen manuaalisesta teoskortistosta sähköisiin tietojärjestelmiin on yhä kesken eikä museoilla ole ollut riittävästi resursseja esimerkiksi tarkkojen teostietojen ja kappalemäärien manuaaliseen keräämiseen.

¹ *Valtakunnallinen taidekokoelmaprojekti. Väliraportti*. Toim. Virpi Harju, Helka Ketonen, Valtion taidemuseo, Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys, 2003.

Kehyksen julkaisut *Taidemuseoiden kokoelmakartoitus* (www.fng.fi/kopo) sekä *Taidemuseoiden kokoelmapolitiikka ja resurssit* (www.fng.fi/kopo) täydentävät toisiaan. Niissä tarkastellaan Suomen kokoelmavarantoa kokoelma-kohtaisesti, alueellisesti ja kokonaisuutena. Julkaisut tarjoavat perusaineistoa niin valtakunnalliseen kuin museo-kohtaiseenkin kehitystyöhön ja soveltuvat sekä museotyöntekijöiden että ulkopuolisten tahojen käyttöön.

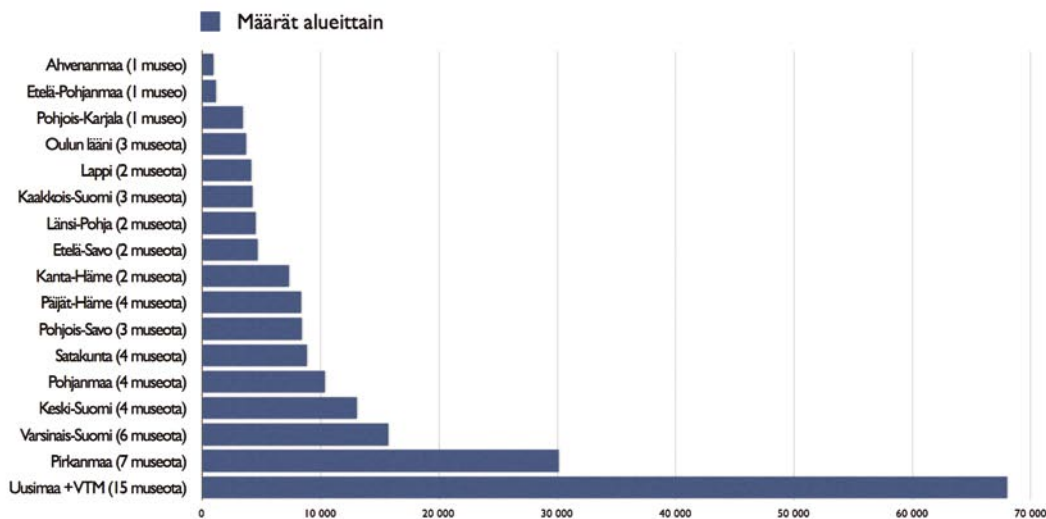
III. MITÄ KOKOELMISSA ON

Taideteosten määrä ja sen alueittainen jakautuminen

Yhteenvedo taideteosten määrästä ja sen jakautumisesta aluetaidemuseopiirien sekä Ahvenanmaan kesken perustuu 204 kokoelmavastaukseen, jotka on saatu museoilta vuosina 2004 ja 2005. Aineistoon sisältyy huomattavasti enemmän kokoelmia sillä monessa vastauksessa museot ovat yhdistäneet hallinnassaan olevien kokoelmien tiedot samaan kaavakkeeseen. Esimerkiksi Tampereen, Turun ja Hämeenlinnan taidemuseoiden sekä Valtion taidemuseon museoyksiköiden Ateneumin, Kiasman ja Sinebrychoffin kokoelmatiedot on koottu yhteen. Lahden julistetaiteen museon 60 000 julisteen kokoelma ei sisälly kokonaislukuihin.²

Kokoelmavastauksiin sisältyi tiedot 198 000 teoksesta. On syytä tähdentää, että kysely kohdistui taidemuseoiden kokoelmiin. Taidemuseoinstituution ulkopuolelle jää lukuisia merkittäviä kokoelmia kuten pankkien, liikeyritysten, kirkon, yksityisten ja kulttuurihistoriallisten museoiden taidekokoelmat. Näistä ei ole yhteenvedoa käytettävissä. Kaikki aineistosta tehdyt volyyymi- ja prosenttilaskelmat ovat suuntaa antavia. Museoiden mahdollisuudet kerätä tarkkoja tietoja kokoelmistaan vaihtelevat ja ovat täysin sidoksissa henkilöstöresursseihin ja arkistojärjestelmien digitalisoinnin asteeseen.

Kokoelmien yhteenlasketut koot aluetaidemuseopiireittäin

Kaaviokuva havainnollistaa teosmäärien valtakunnallisen hajonnan ja tuo esiin myös tilastollisen todennäköisyyden: museoiden lukumäärä korreloi voimakkaasti teosmäärien kanssa. Yhden museon alueilla, Ahvenanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa on suppeimmat kokoelmat. Vähäisiä poikkeamia lukuun ottamatta teosmäärät nousevat rinnan museoiden lukumäärän kanssa.

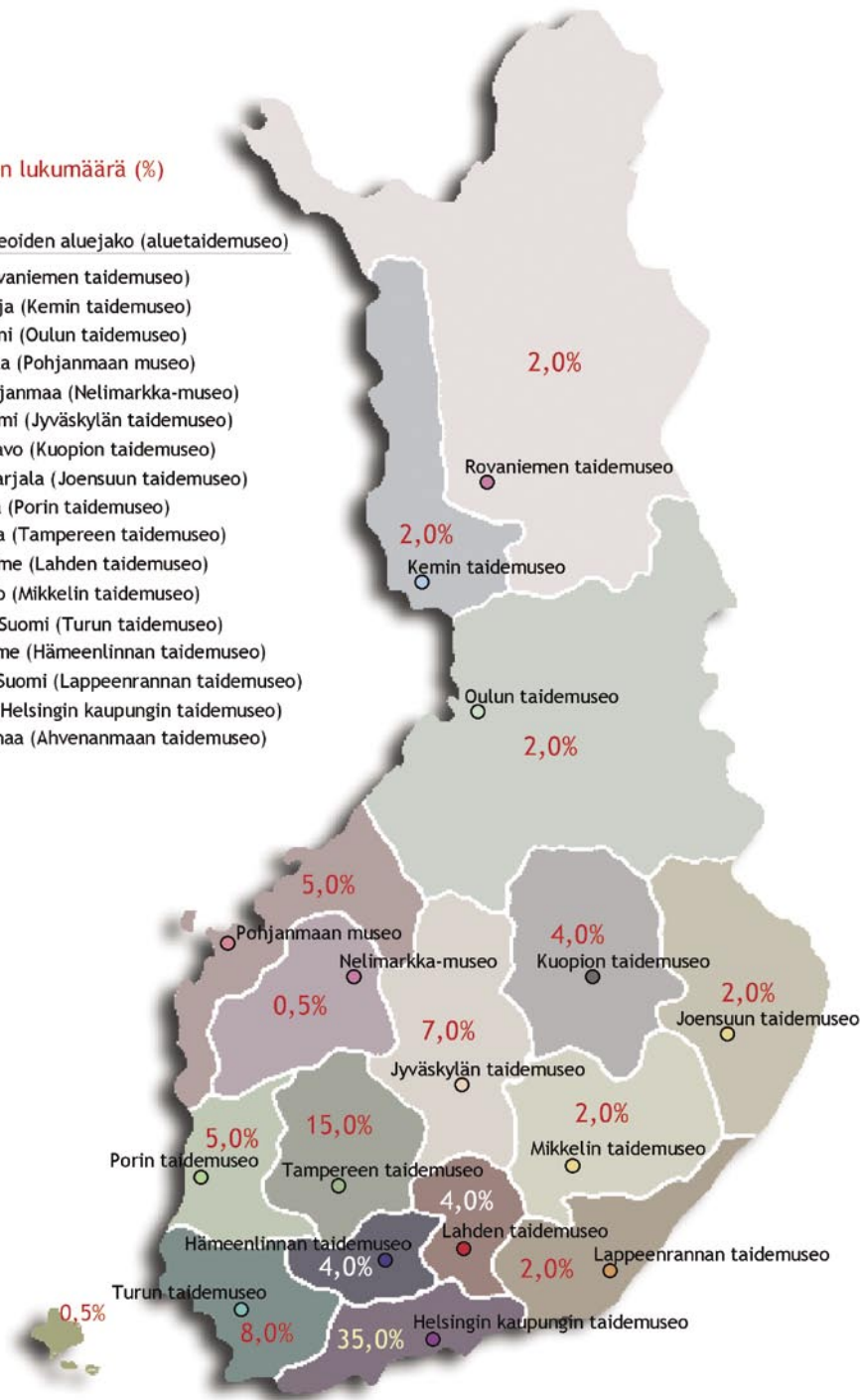
² Julisteet ajoittuvat seuraavasti: Ennen vuotta 1900/16; 1900–1930/400; 1940–1950/100; 1960-luvulta nykypäivään noin 59 000 julistetta.

Seuraavassa tarkastellaan taideteosten kokonaismäärien prosentuaalista jakautumaa alueittain. Uudenmaan osuuteen sisältyy myös Valtion taidemuseon kokoelmat.

**Taideteosten lukumäärä (%)
alueittain**

Aluetaidemuseoiden aluejako (aluetaidemuseo)

- Lappi (Rovaniemen taidemuseo)
- Länsi-Pohja (Kemin taidemuseo)
- Oulun lääni (Oulun taidemuseo)
- Pohjanmaa (Pohjanmaan museo)
- Etelä-Pohjanmaa (Nelimarkka-museo)
- Keski-Suomi (Jyväskylän taidemuseo)
- Pohjois-Savo (Kuopion taidemuseo)
- Pohjois-Karjala (Joensuun taidemuseo)
- Satakunta (Porin taidemuseo)
- Pirkanmaa (Tampereen taidemuseo)
- Päijät-Häme (Lahden taidemuseo)
- Etelä-Savo (Mikkelin taidemuseo)
- Varsinais-Suomi (Turun taidemuseo)
- Kanta-Häme (Hämeenlinnan taidemuseo)
- Kaakkois-Suomi (Lappeenrannan taidemuseo)
- Uusimaa (Helsingin kaupungin taidemuseo)
- Ahvenanmaa (Ahvenanmaan taidemuseo)

Uusimaa	35 % *	Päijät-Häme	4	Pohjois-Karjala	2
Pirkanmaa	15	Kanta-Häme	4	Etelä-Pohjanmaa	0,5
Varsinais-Suomi	8	Etelä-Savo	2	Ahvenanmaa	0,5
Keski-Suomi	7	Länsi-Pohja	2		
Pohjanmaa	5	Kaakkois-Suomi	2		
Satakunta	5	Lappi	2		
Pohjois-Savo	4	Oulun lääni	2		

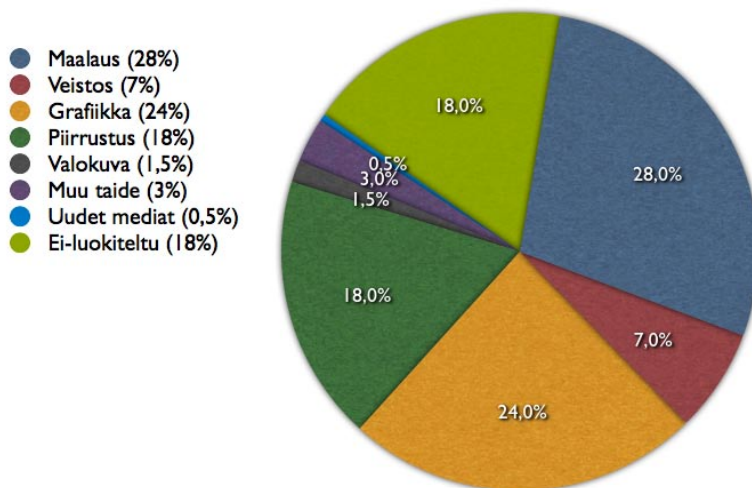
* Valtion taidemuseon kokoelmien osuus on 19 % koko maan teosmäärästä.

Alueiden vertailussa korostuu asteikon alapää; kahdeksan alueen kokoelmat ovat 2 % tai alle kokonaismäärästä. Uudenmaan 15 taidemuseon kokoelmat ovat laajimmat, yli kolmasosa yhteismäärästä. Pirkanmaan taidekokoelmat ovat noin 15 % ja Varsinais-Suomen noin 8 % kokonaisuudesta. Suppeimmat vain noin tuhannen teoksen kokoelmat on Etelä-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla; kumpikin vain puolisen prosenttia tarkasteltavasta volyymistä. Keskittyminen näkyy myös seuraavassa yhteenvedossa: viisi kokoelmiltaan laajinta aluetta sisältää noin 70 %, viisi suppeinta noin 7 % kokonaismäärästä. Lukumäärien tasolla voi todeta, että kahdentoista alueen kokoelmissa on alle 10 000 teosta ja että kahdeksassa näistä määrä jää alle 5 000. Näiden kahdentoista alueen teosten yhteismäärä jää alle Uudenmaan alueen lähes 70 000 teoksen.

Kuvataiteen määrät lajeittain

Museoita pyydettiin jakamaan kokoelmansa annettuihin taidelaji- ja ajoitusluokkiin. Kokonaismäärästä luokittelu kattaa vähän yli 82 %. Kahdeksan alueen kokoelmat on luokiteltu yli 95-prosenttisesti. Lopuista luokittelematta oli (tai luokitusta ei pystytty manuaalisesti poimimaan tai muusta syystä antamaan) neljän alueen kokoelmista alle 20 %, neljän alle 30 % ja kahden alle 40 %. Näihin sisältyvät muun muassa kaikki ne teokset, joiden valmistumisvuotta tai tekniikkaa ei voida määrittää. Kyse on usein teoksista, joiden tekijä tiedetään ja jotka siten pystytään ajoittamaan likimääräisesti. Ei-luokiteltujen osuus supistuisi huomattavasti, jos vuosilukua väljempi ajallinen määrittäminen olisi käytössä. Tässä aineistossa ei-luokiteltuihin sisältyy myös viisi kokoelmaa, joista on käytettävissä vain kokonaisvolyyymi. Niiden osuus kaikista ei-luokitelluista on noin viidesosa.

Kuvataiteen eri lajien ja luokittelemattomien teosten prosentuaalinen jakauma kokoomaan tasolla.

Diagrammiin sisältyy 198 000 teoksen tiedot, myös luokittelemattomat joita on 18% eli saman verran kuin piirustuksia. Maalauksia on eniten, 28%. Veistosten määrä on vain neljäsosan tästä. Grafiikkaa on 24%, valokuvateoksia ja uutta mediaa yhteensä vain pari prosenttia. Muun taiteen, josta arviolta puolet on siluettikuvia, osuus on 3%.

Luokiteltuja teoksia on noin 163 500.

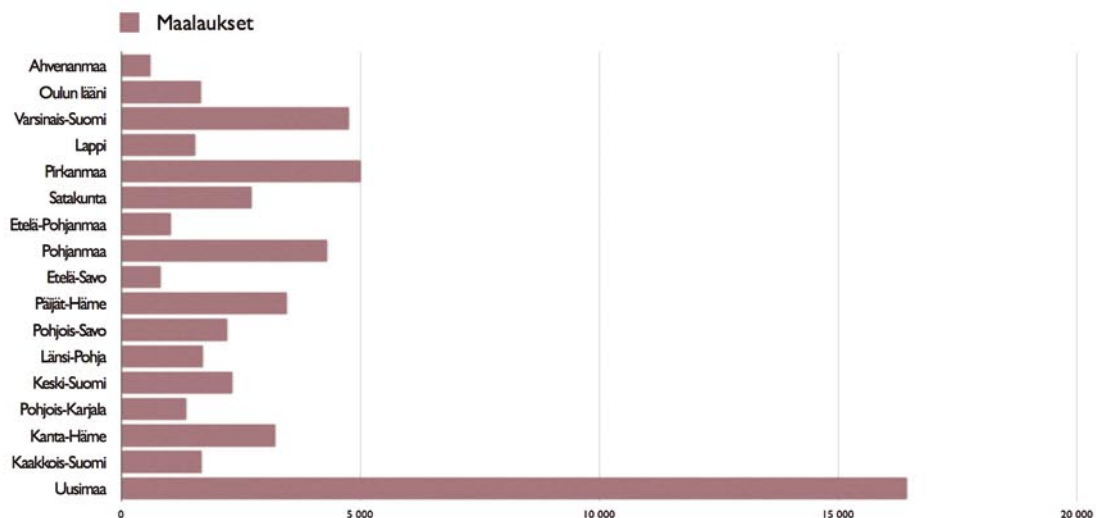
Museoita pyydettiin sijoittamaan teokset viiteen perinteiseen kuvataiteen lajiin (maalaukset, veistos, grafiikka, piirustus, valokuva) muihin taideteoksiin ja uuteen mediaan. Joidenkin teosryhmien kohdalla luokitus tuotti ongelmia. Mitalit sijoitettiin toisinaan veistoksiin, toisinaan muihin teoksiin. Tähän kategoriaan sisältyi myös taide-esineet sekä esimerkiksi siluettikuvat. Luokassa muu teos on yli 5 000 teosta, joista lähes puolet on siluetteja. Myös pastellien luokittelussa on horjuvuutta.

Eri taidelajien volyymit: 55 000 maalausta, 48 000 grafiikan vedosta, 37 000 piirustusta ja 14 300 veistosta ja 5 000 muuta taideteosta, 3 000 valokuvaa ja 1 200 uusiin taidelajeihin lukeutuvaa teosta. Valokuvateosten vähäiseen määrään vaikuttanee se, ettei Suomen valokuvataiteen museo kuulunut kyselyn piiriin.

Taidelajien prosentuaalinen jakauma:

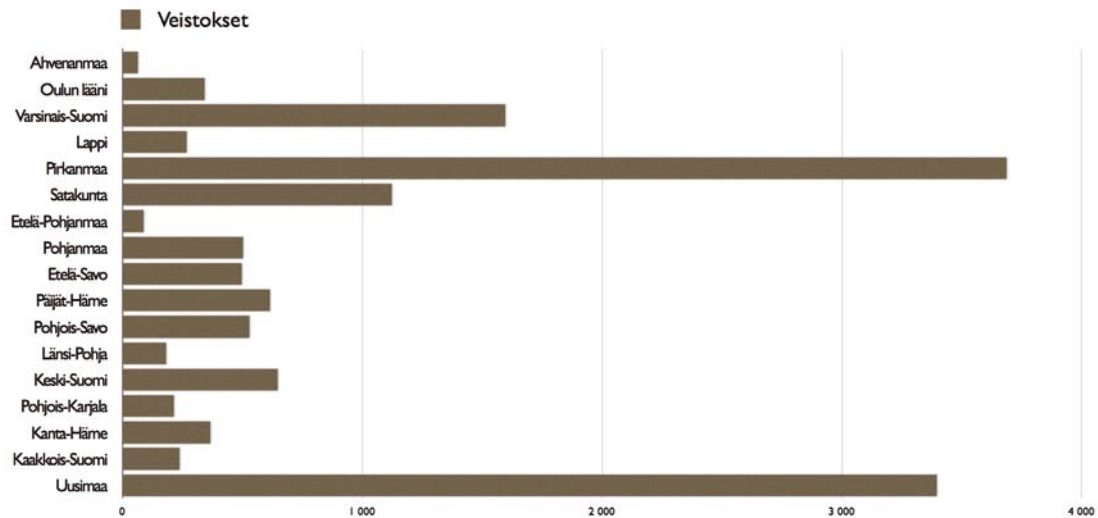
maalaukset	33,5
grafiikka	29
piirustus	22,5
veistos	9
valokuva	2
muu	3,5
uudet mediat	0,5

Maalaukset

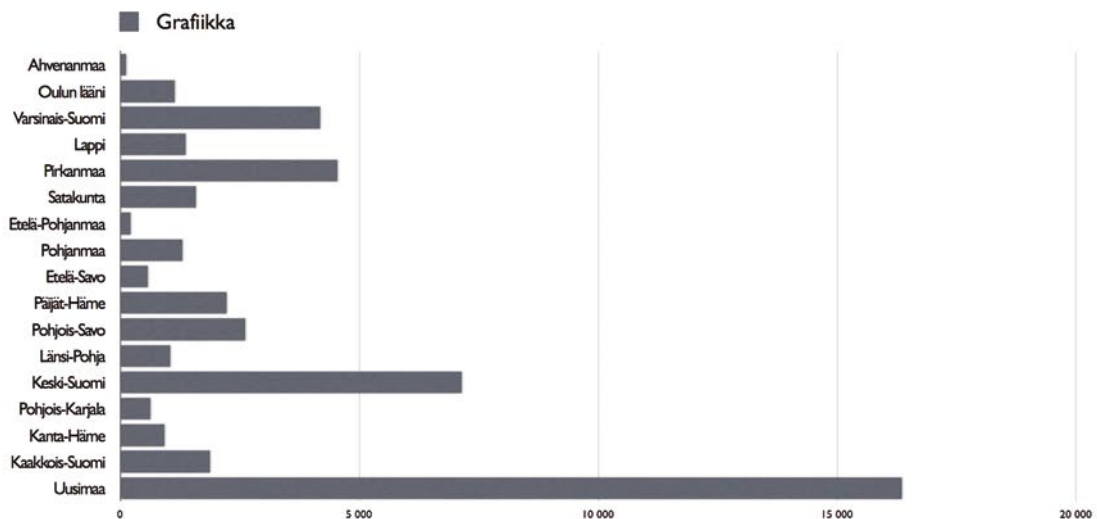
Maalaustaidetta on kokoelmassa noin 55 000 teosta. Kahdellatoista alueella maalausten osuus suhteessa muihin taidelajeihin on laajin. Alueittaisia kokonaismääriä verrattaessa näkyy, että Uudellamaalla on maalaustaidetta moninkertaisesti suhteessa muihin, yli 16 000 teosta. Kolmella alueella on 4 000 – 5 000, kahdella 3 000 – 3 500, kolmella 2 000 – 3 000, kuudella 1 000 – 2 000 ja kahdella maalaustaidteen osuus jää alle 1 000.

Veistokset

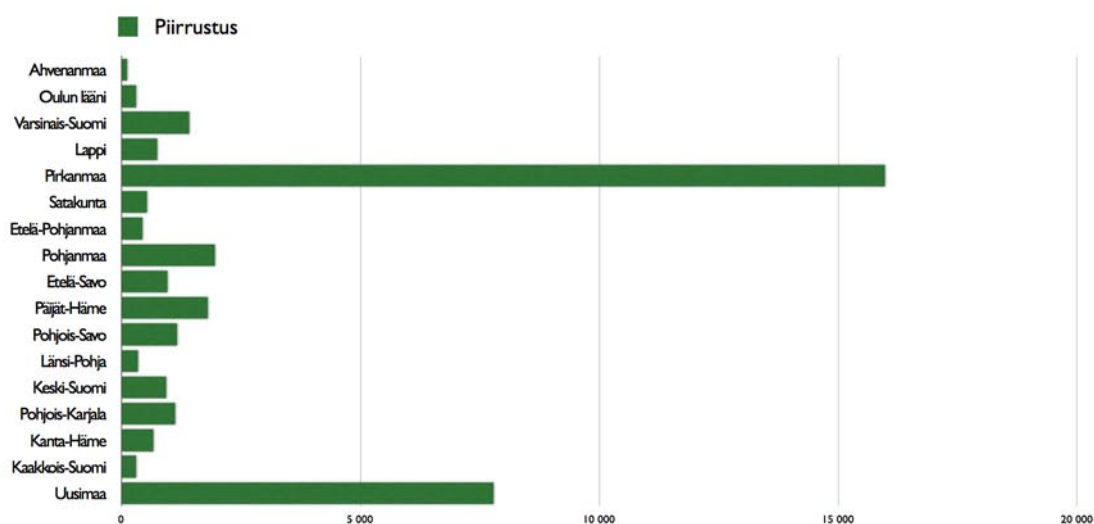
Veistosten kokonaismäärä on 14 300. Pirkanmaalla ja Uudellamaalla molemmissa on noin 3 500 teosta. Tampereen nykytaiteen museon kokoelmat näyttävät tämän kartoituksen tuottamien tietojen perusteella olevan veistotaiteen osalta maan laajimmat. Suhteessa koko Pirkanmaan alueen veistosmäärään kattaa museon osuus tästä 75 %. Veistosten kokonaismäärät muilla alueilla: 1 000 – 2 000 kahdella, 500 – 700 viidellä ja 50 – 500 teosta kahdeksalla alueella. Näihin lukuihin sisältyvät kaupunkitiloihin sijoitetut julkiset veistokset.

Grafiikka

Taidemuseoiden kokoelmissa on grafiikkaa noin 48 000 teosta, 7 000 teosta vähemmän kuin maalaustaidetta. Uudellamaalla maalaustaidetta ja grafiikkaa on suurin piirtein yhtäläisesti, yli 16 000 teosta. Keski-Suomen alueella grafiikan osuus suhteessa maalaustaiteeseen on kolminkertainen. Alueen kokonaisvolyymi on yli 7 000 teosta. Kaksi Jyväskylän taidemuseon kokoelmaa, Suomen taidegraafikot ry:n ja Kaupungin kokoelma kattavat lähes 90 % kokonaisvolyymistä. Muissa aluetaidemuseopiireissä grafiikkaa on seuraavasti: kahdessa jonkin verran yli 4 000, kahdessa yli 2 000, kuuden kokonaismäärät sijoittuvat 1 000 - 2 000, kolmen 500 - 1 000 välille ja kahden kokoelmat jäävät alle 250.

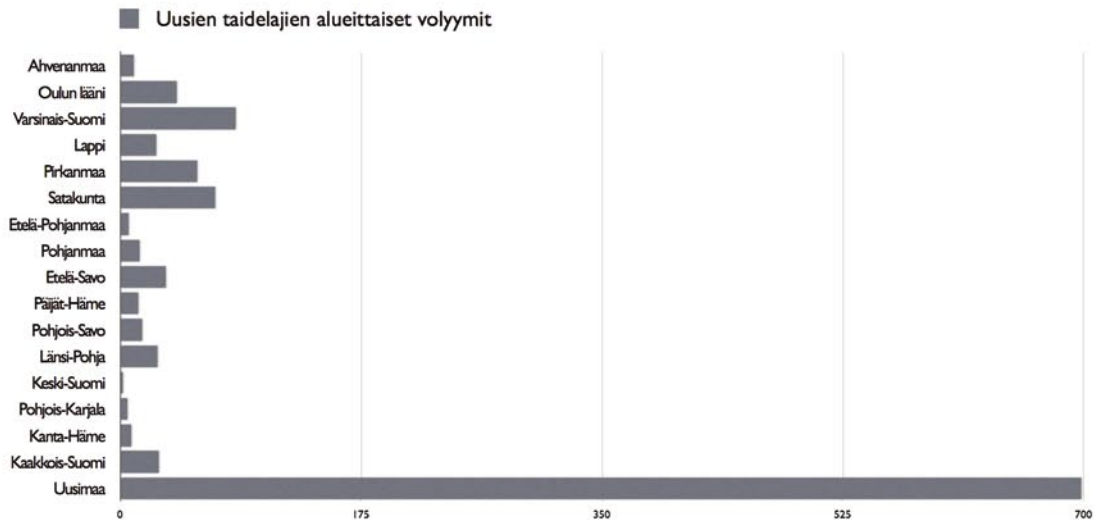
Piirustukset

Piirustusten yhteenlaskettu määrä on vähän alle 37 000. Pirkanmaan seitsemän museon kokoelmissa on piirustuksia yhteensä noin 16 000. Uudenmaan kokoelmat ovat puolta pienemmät, viiden alueen volyymi sijoittuu 1 000 – 2 000, viiden 500 – 1 000 välille ja viiden jää alle 500. Pirkanmaan 16 000 piirustuksesta noin 70 % kuuluu yhteen kokoelmaan, Visavuoren museosäätiön omistamaan Kari Suomalaisen kokoelmaan.

Valokuvia on kolme prosenttia, noin 3 000 teosta. Puolet tästä on Uudenmaan kokoelmissa. Muilla alueilla valokuvien kokonaismäärä on parisataa tai alle, vähimmillään vain muutamia teoksia tai ei yhtään. Tarkasteltavista museoista laajin valokuvakokoelma on Kiasmassa Valtion taidemuseossa.

Uudet taidelajit

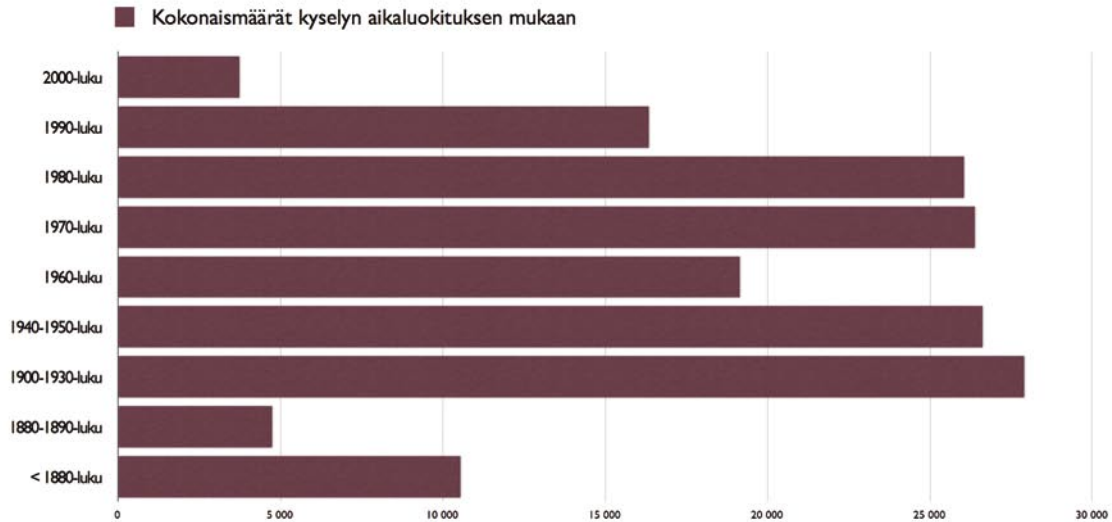

Uudet taidelajit jaettiin kyselyssä luokkiin installaatio, esinekooste, videonauha, mediateos sekä muu luokitus. Näitä edustavia teoksia sisältyy kokoelmiin vain noin 1200. Harvalukuisuutta käsiteltiin muutamissa kokoelmavastauksissa, joissa todettiin että varsinkin installaatiot ja esinekoosteet ovat usein helposti rikkoutuvia ja hankalasti varastoitavissa. Myös videoteoksia on niukasti ja samoin mediateoksia, lukuun ottamatta Kiasman yli kahden sadan teoksen kokoelmaa. Alueellinen keskittyminen on suurin juuri uusien taidelajien kohdalla; teoksista lähes 60 % on Uudenmaan kokoelmissa. Kolmentoista alueen uuden taiteen kokoelmat sisältävät alle 50 teosta; näistä neljässä on alle 10 teosta. Laajimmat kokoelmat ovat Uudenmaan ohella Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pirkanmaan alueilla.

Teosten ajoittuminen

Museoita pyydettiin ajoittamaan teokset yhdeksään eri luokkaan valmistumisvuoden mukaan: ennen vuotta 1880, 1880–1900; 1900–1930; 1940–1960 ja tästä eteenpäin kymmenvuosittain. Määrittely antaa kuvan kyseisten jaksojen sisältämän taiteen määrästä, mutta eri jaksojen välinen vertailu ei kaikilta osin ole mielekästä eripituisien aikamääreiden johdosta. Kysely on tehty ennen kaikkea alueellista näkökulmaa painottaen ja alueiden välisten erojen tutkimiseen aineisto soveltuu.

Aikaluokitettujen kokonaismäärät; laskelmassa mukana maalaukset, piirustukset, grafiikka, veistokset, valokuvat ja muu taide:

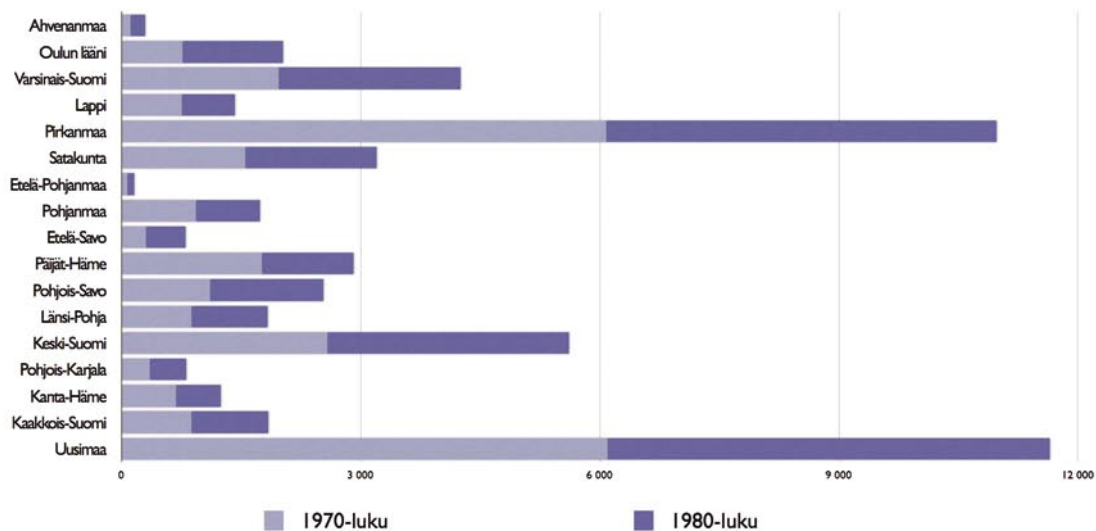
Ennen vuotta 1880 ajoittuneita teoksia on kokoelmissa vähän yli kymmenen tuhatta ja 1800-luvun kahden viimeisen vuosikymmenen taidetta noin viisi tuhatta. 1960-luvun taidetta on lähes 20 000 teosta. Kahden vuosikymmenen 1970 ja 1980 teokset ovat laajimmin edustettuina maamme kokoelmissa, kummankin karttuma on yli 26 000 teosta. Lähes sama määrä on kaikkiaan neljässä luokassa, mutta on huomattavaa että ryhmiin 1900–1930 ja 1940–1950 sisältyy useamman vuosikymmenen taide. Siirryttäessä 1980-luvulta 1990-luvulle kokonaisvolyymi supistuu noin 10 000 teoksella. Laman seuraukset ovat selvästi nähtävissä myös tässä taulukossa. Luokan 2000 tilasto näyttää vuosikymmenen 4–5 ensimmäisen vuoden lisäyksen kokoelmissa, mikä jää alle 4 000 teoksen ja antaa olettaa, että kokoelmien kartunta supistuu entisestään.

Vuotta 1880 vanhemmasta taiteesta sisältyy 80 % Valtion taidemuseon kokoelmiin; teosmäärä on lähes 8 500. Muissa aluetaidemuseopiireissä määrät jäävät alle 500 ja näistäkin yhdeksässä koko määrä on alle 50 teosta. Kun tarkastellaan seuraavan jakson 1880–1890 kokonaismäärää, laskee Valtion taidemuseon osuus tästä tuntuvasi, noin 31 prosenttiin. Uudelleen alueella on 1900-luvun vaihdetta varhaisempaa taidetta 74 % koko maan vastaavasta volyymistä.

Laskennalliset kokonaismäärät; jaksojen 1880–1900, 1900–1930 ja 1940–1950 vo-lyymit on jaettu tasaisesti kunkin jakson vuosikymmenille. Seuraava taulukko antaa selkeämmän käsityksen siitä, miten vahvasti kymmenluvut 1970 ja 1980 ovat kokoel- missa edustettuina.

Tutkimusaineisto antaa mahdollisuuden vertailla kymmenlukuja myös aluetaide- museopiireittäin. 1970 ja 1980 -lukujen yhteenlaskettujen teosmäärien alueittainen jakauma.

1970 ja 1980 -lukujen taide on parhaiten edustettuna Uudenmaan ja Pirkanmaan kokoelmissa, noin 11 000 teosta. Prosentuaalisesti molemmat osuudet ovat lähes 21 % kokonaismäärästä. Uudenmaan teoksista noin puolet on Kiasmassa Valtion taidemuseossa. Keski-Suomen kokoelmissa on noin 5 600 ja Varsinais-Suomessa noin 4 300. Niukimmin näiden vuosikymmenten taidetta on Etelä-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla, alle 300 teosta.

IV KOKOELMIEN PAINOPISTEET

Museoiden kokoelmapolitiikkaan liittyviä asioita sisältyi useampaan kysymykseen. Seuraavassa tarkastelen kansainvälisen, kansallisen ja paikallisen taiteen osuutta kokoelmissa, taiteilijoiden laajempia teoskokonaisuuksia ja kokoelmien ”helmiä”.

Kansainvälinen, kansallinen ja paikallinen taide

Tarkasteluun eivät sisälly Valtion taidemuseon museoyksiköiden kokoelmat.

Kansainvälisen taiteen osuus kokoelmissa on suhteellisen pieni. Kansainvälistä taidetta on 46 prosentissa kokoelmista. Neljän kokoelman kansainvälisen taiteen määrää ei ilmoitettu kyselyssä. Muut jakautuvat seuraavasti:

1-10 teosta	27 kokoelmaa	32 %
11-50	30	34
51-100	11	12
101-200	14	16
yli 200	7	7

88 kokoelmasta 65 prosentissa on alle 50 teosta ja puolessa näistä alle 10 teosta. Yli sadan teoksen kokoelmia on vain parikymmentä. Laajimmat, yli 400 teoksen kokoelmat ovat Porvoon museon, Sara Hildénin taidemuseon ja Raision taidemuseon kokoelmissa. Raisiossa Eero Rantasen säätiön grafiikan kokoelmassa on yli tuhat Venäjän ja Baltian maiden grafiikkaa edustavaa teosta. Yli 60 prosentissa kokoelmista kansainvälisen taiteen osuus on alle 10 % ja vain neljässä kokoelmassa osuus ylittää 50 %.

Kansainvälistä taidetta on kokoelmissa alle 4 %.

Kokoelmat ovat muutamaa lukuun ottamatta kansallisen taiteen kokoelmia. Ennen kuin tarkastelen missä suhteessa paikallista taidetta on kansallisissa kokoelmissa, tarkastelen käsitteelle ”paikallinen” annettuja sisältöjä kokoelmakyselyssä saatujen vastausten pohjalta.

Museoilta kysyttiin: ”Miten olette rajanneet *paikallisen taiteen* omassa museossanne”. Ensi lukemalta vastauksista selviää, että käsitteellä on monta sisältöä. Määrittelyn perusteena käytettiin sekä maantieteellisiä että taiteilijaan liittyviä argumentteja. Taiteilijan suhde paikkaan rajattiin sekä tiukasti että monenlaisille sovelluksille tilaa antavan väljästi. Jakoperusteina käytettiin ”alueella syntyneet tai asuvat”, ”alueella asuvat ja työskentelevät tai asuneet ja työskennelleet” ja laajimmillaan ”alueella syntyneisiin, asuviin, vaikuttaviin / vaikuttaneisiin taiteilijoihin ja taiteilijoihin” tai ”seudusta aiheensa ottaneisiin taiteilijoihin”.

Yhä hatarammaksi käyvät käsitteen ”paikallinen” rajat kun tarkastellaan miten alue maantieteellisesti ilmoitettiin. Tiukimmillaan paikallista taidetta edustivat vain ”paikallisen taiteilijaseuran jäsenten teokset” tai ”kunnan tai seudun taiteilijat” ja laajimmillaan siihen sisältyi ”maakunnan taiteilijat” tai ”suomalaista, virolaista ja venäläistä taidetta”. Viimemainitussa säätiön kokoelma sisältö antoi alueellisen rajauksen kriteerit.

Mikäli paikallisuutta arvioitiin lähtökohtana taiteilija, tuotiin esiin usein myös toinen valintakriteeri: taiteilijan lukeutuminen ammattitaiteilijoihin mainittiin useimmissa vastauksissa hankintojen perusedellytykseksi paikallisuuden ohella. Vain pari museota ilmoitti hankkivansa kokoelmiinsa myös harrastajataidetta.

Kuten muutamat vastauksissaan toivat esiin, usean museon kohdalla jako kansalliseen ja paikalliseen ei ole luonteva. Näissä vastauksissa paikallisuutta ei pidetty keskeisenä kokoelmapoliittisena määrittäjänä. Linaan ohessa otetta Porin taidemuseon johtajan Esko Nummelinin vastauksesta:

Porin taidemuseo nimitettiin Satakunnan aluetaidemuseoksi 01.05.1982. Opetusministeriön päätöksen mukaan museon toimialueena ovat Satakunnan 27 kuntaa. Topografinen, tiettyyn maantieteelliseen alueeseen liittyvä käsite viittaa ensisijassa vastuualueeseen. Taiteilijaidentiteettiä ei pidä sitoa hallinnollisiin perusteisiin topografiseen käsitteistöön tyylisiin satakuntalainen taide tai satakuntalainen taiteilija. Taiteen kentän ja kulttuurin toimijat voivat halutessaan ja niin itse päättäessään rakentaa julkisuuskuvansa tämän käsitteistön varaan. Kulttuurihallinnon piirissä on kuitenkin huomattava, että monet Satakunnan maantieteellisellä alueella asuvat taiteilijat eivät samaistu epiteettiin satakuntalainen, kaikki eivät välttämättä edes suomalaisuuden käsitteeseen. Maakuntakäsitteistöllä on monia, osin modernismin ajattelumalleista peräisin olevia rasitteita. Satakuntalainen taiteilija – helsinkiläinen taiteilija -dikotomiassa on nähtävillä selvä käsitteellinen epätasapaino, joka rakentuu termien hierarkkisen eriarvoisuuden varaan. Ensin mainittu on paikallinen, jälkimmäinen valtakunnallinen statukseltaan – siltä osin kuin helsinkiläinen -tyyppistä käsitettä edes käytetään.

Aluetaidemuseoiden dokumentointijärjestelmän ja valtakunnallisen tehtäväjaon puitteissa ei ole syytä tukea tämän tyyppisen, nyt jo ajastaan jääneen ajattelun asemaa. Porin taidemuseo on dokumentoinut oman toimialueensa taidetta 1970-, osin 1980-luvulle saakka alueellisin kriteerein. Museon näyttely- ja dokumentointityötä ovat tämän jälkeen ohjanneet oman ajan taiteilijamiöt ja niiden relevanssi suhteessa museon itse itselleen määrittelemiin kulttuurisiin tehtäviin. Topografisella käsitteistöllä ei tässä yhteydessä ole samaa käyttöarvoa. Suomessa ja osin jopa Satakunnassa toimii koko joukko taiteilijoita, jotka täyttävät kansainväliset kriteerit, maakuntaan sijoittuneiden taiteilijoiden valtakunnallisuudesta puhumattakaan. Paikallinen – kansallinen –kansainvälinen –käsiteryhmän ääneen lausumaton, mutta siihen sisään rakentuva kvalitatiivinen, arvottava ulottuvuus tulisi ensin käsitellä julkisesti ja selvittää miten relevantti se on suhteessa tämän päivän kuvataiteen tai taiteen tutkimuksen kenttään. Taidemuseoiden valtakunnallista tehtäväjakoa mietittäessä olisi harkittava myös sitä mahdollisuutta, että museot erikoistuvat profiliensa mukaisesti tiettyihin kuvataiteen ilmiöihin maassamme sen sijaan, että tehtävät jakaantuvat sijaintipaikkakuntien mukaan.

Seuraavassa käsittelemme kokoelmia, joilla on alueellinen tai paikallinen painotus edellä todetuin varauksin.

Aluetaidemuseoiden toiminnassa alueellisen taiteen hankkiminen kokoelmiin on yksi keskeisistä painopisteistä Helsingin kaupungin ja Porin taidemuseoita lukuun ottamatta. Alueelliset näkökohdat otetaan huomioon myös monien muiden kokoelmien kartuttamisessa. Seuraavassa tarkastelen, kuinka monta kokoelmaa kussakin aluetaidemuseopiirissä painottuu paikallisesti. Yhden taiteilijan teoksiin painottuvia kokoelmia sisältyy 201 kokoelmaan 30. Suurin osa niistä sijaitsee taiteilijan elämänpäiiriin tai työhön liittyvien alueiden museoissa ja ne ovat itsestään selvästi paikallisesti painottuneita. Tämän lisäksi 46 kokoelman sisältö on joko osittain tai kokonaan paikallisesti painottunutta. Näiden kokoelmien sijoittuminen alueellisesti:

Uusimaa (15 museota ja 43 kokoelmaa)	1 kokoelma
Kaakkois-Suomi (3 museota, 11 kokoelmaa)	5
Kanta-Häme (2 museota, 3 kokoelmaa)	1
Pohjois-Karjala (1 museo, 10 kokoelmaa)	2
Keski-Suomi (4 museota, 9 kokoelmaa)	3
Lappi (2 museota, 9 kokoelmaa)	3
Pohjois-Savo (3 museota, 13 kokoelmaa)	5
Päijät-Häme (4 museota, 17 kokoelmaa)	4
Etelä-Savo (2 museota, 8 kokoelmaa)	1
Pohjanmaa (4 museota, 13 kokoelmaa)	5
Etelä-Pohjanmaa (1 museo, 6 kokoelmaa)	1
Satakunta (4 museota, 20 kokoelmaa)	4
Pirkanmaa (7 museota, 12 kokoelmaa)	2
Länsi-Pohja (2 museota, 8 kokoelmaa)	2
Varsinais-Suomi (6 museota, 7 kokoelmaa)	3
Oulun lääni (3 museota, 10 kokoelmaa)	3
Ahvenanmaa (1 museo, 1 kokoelma)	1

Kyselyssä mukana olevista kokoelmista 38 % on alueellisesti tai paikallisesti painottunutta. Kun jätetään tarkastelun ulkopuolelle yksittäisten taiteilijoiden teoskokoelmat, ovat muut yhtä maakunnan, yhtä yhdistyksen ja yhtä säätiön omistamaa museota lukuun ottamatta joko kaupungin tai kaupungin ja säätiön omistamissa museoissa ja paikallisesti painottuneet kokoelmat useimmiten kaupungin karttuvia kokoelmia. Tästä voi päätellä, että kuntatasolla paikallisen taiteen kokoelmia pidetään tärkeinä vaikka kartuttamiseen toisaalta ohjataan niukasti resursseja.

Uudenmaan museoissa alueellisuus korostuu vähiten. Porvoon kaupungin kokoelma-ostoissa huomioidaan taiteilijan ”porvoalaisuus”.

Taiteilijoiden teoskokonaisuudet ja niiden täydentäminen

Laajemmat museon hallinnassa tai omistuksessa olevat yhden taiteilijan teoskokonaisuudet on huomioitu myös yhtenä painopistealueena. Kokonaisuudet voivat olla osa laajemmasta kokoelmasta tai muodostaa oman kokoelman. Tarkastelen tätä ryhmää ristiin kokoelmien kartuttamista koskevien vastausten kanssa.

Noin puolet kokoelmista sisältää laajempia yhden taiteilijan teosryhmiä. Vastauksissa mainittiin 116 teoskokonaisuutta 105 taiteilijalta. Taiteilijan samassa museossa olevia teoskokonaisuuksia tarkastelen yhtenä silloin, kun niitä koskevat päätökset tekee sama taho. Muissa tapauksissa käsittelen teoskokonaisuuksia erillisinä.

Vastaukset kysymyksiin, kartutetaanko kokoelmaa ja kenen päätöksellä jakautuvat seuraavasti:

- 15 % ei vastannut kysymykseen
- 11 % vastaa: ei kartuteta, ei puutteita
- 44 % päätöksen tekee museo tai kunnallinen elin museon ehdotuksesta
- 30 % päätöksen tekee "muu taho" kuten säätiö, seura, omistaja, taiteilija, tai kokoelma karttuu lahjoituksista

Yhtä neljäsosaa teoskokonaisuuksista ei enää kartuteta, loppuja 74 % mahdollisesti vielä vahvistetaan. Näistä joka viidennen teoskokonaisuuden osalta vastattiin kysymykseen, miten kokoelmaa tullaan vahvistamaan tai uudistamaan. Kaksi kolmasosaa linjausten tekijöistä on " muita tahoja" ja yksi kolmasosa museoiden kokoelmapäätöksistä vastaavia henkilöitä yksin tai yhdessä kunnallisten hallintoelinten kanssa. Toisin sanoen 86 teoskokonaisuuden osalta kokoelmapoliittinen linjaus oli tehty 17 osalta ja vain kuudesta linjauksesta vastasi museo. Kokoelmapoliittisten ohjelmien ja päätöksenteon kannalta tämän yksittäisen painopistealueen tarkastelu nostaa esiin tärkeitä kysymyksiä. Miten yhteistyö museon kokoelmia kartuttavien ulkopuolisten tahojen kanssa tulisi järjestää? Miten nämä tahot sitoutettaisiin kokoelmapoliittisiin ohjelmiin?

Kokoelmien "helmet"

Kyselyssä pyydettiin nimeämään kustakin kokoelmasta kymmenen "helmeä" ja perustelemaan valinnat. Vastaukset saatiin 145 kokoelmasta eli perustelujen analyysi pohjaa reilusti yli tuhanteen teosarvioon. Kokoelmat ovat hyvin erityyppisiä ja siksi niistä valitut helmetkään eivät muodosta yhtenäistä joukkoa. Helmiksi nimettiin sekä harrastajataiteilijoiden että kansainvälisesti merkittävien taiteilijoiden teoksia.

Perustelujen lähtökohdatkin vaihtelevat suuresti. Teoksen usein henkilökohtaisesta esteettisestä arviosta näkökulma laajenee teoksen aseman tarkasteluun taiteilijan tuotannossa, alueellisesti, kansallisesti - mihin usein liittyy taidehistoriallisen merkittävyyden arvio - ja kansainvälisesti.

Teoksen esteettisessä arvioinnissa käytettiin useimmiten tunteisiin, tuntemuksiin ja vaikutelmiin liittyviä perusteluita. Teokseen yhdistettyjen adjektiivien laajaa kirjoa edustavat mm. puhutteleva, komea, ylevä, ajatuksia herättävä, kertova, väkevä, elegantti, omaperäinen, koskettava, moniulotteinen, monimerkityksinen, mystinen, vapautunut, energinen, eteerinen, ekspressiivinen, hieno, arvoituksellinen, kuulas, herkkä, kiintoisa, kiehtova, luonteikas, raikas.

Teoksen erityistä asemaa taiteilijan tuotannossa perusteltiin mm. pitämällä sitä yhtenä taiteilijan koko tuotannon tai tietyn kauden merkkiteoksena tai tarkemmin määrittelemättä "edustavana teoksena keskeiseltä kaudelta", taiteilijan kehityskaarta peilaavana tai siitä poikkeavana esimerkkinä kuten "muotokieleltään poikkeavana muotokuvana". Peruskriteerit olivat siis edustavuus ja poikkeavuus.

Useimmiten teoksen erityisasemaa perusteltiin alueellisin näkökohdin. Teosta kuvattiin alueellisesti merkittäväksi, taiteilijan kotiseutuun, paikalliseen tai alueelliseen historiaan liittyväksi, oman paikkakunnan luonnon ja elämän syvää tuntemusta osoittavaksi, paikallisen aiheen hyväksi edustajaksi tai alueen jonkun historiallisen ajankohdan merkittäväksi kuvaukseksi. Paikallisen taiteen merkittävästä asemasta kokoelmissa kertoo myös se, että alueellisin näkökohdin perusteltuja helmiä oli runsaasti.

Kansallisesti merkittäviä teoksia tarkasteltiin usein taidehistorian näkökulmasta. Helmet saattoivat edustaa "puhdasta 1900-luvun syntetismiä", "20-luvun modernisoitumisen ajankuvaa", "hienoa esimerkkiä suomalaisesta symbolismista", "valtakunnallisesti merkittävän taiteilijan taidehistoriallisesti kiinnostavaa teosta" sekä pelkistetysti kulttuurihistoriallisesti tai taidehistoriallisesti merkittävää teosta. Näistäkin poimintoista näkyy, että teosten kansallista edustavuutta tarkasteltiin hyvin yleisellä tasolla.

Kansainvälistä taidetta on kokoelmissa vähän ja ulkomaisten taiteilijoiden teoksia sisältyi helmiinkin niukasti. Perusteluna mainittiin useammin taiteilija tai se mitä taiteilija edustaa kuin teos. Perustelut "kansainvälisesti tunnettu taiteilija", "ulkomaisen nykyaiteen klassikko", "modernismin klassikko" ja "ensimmäinen Mooren teos Suomessa" kuvaavat kansainvälisten merkkiteosten "helmi"-ainesta. Kiinnostavaa on, että yhdenkään suomalaisen taiteilijan teoksen valintaa helmeksi ei perusteltu sen kansainvälisellä merkittävyydellä, vaikka kansainvälisesti ansioituneita taiteilijoita sisältyi joukkoon lukuisasti.

Yllättävä havainto oli, että vain muutamassa perustelussa tarkasteltiin teosta kokonaisuuden kannalta, kokoelmapoliittisista lähtökohdista. Joitakin yksittäisiä esimerkkejä on. Teos nimettiin kokoelman "klassikoksi", "keräilijälle henkilöhistoriallisesti merkittäväksi" tai "kokoelmapoliittisesti poikkeuksellisen kiinnostavaksi". Muutamassa vastauksessa koko kokoelma todettiin "helmeksi" tai "hienoksi oman aikansa kokonaisuudeksi". Näille argumenteille muodosti vastakohtan usea vastaus, joissa todettiin että teokset ovat samanarvoisia tai ettei helmiä ole tai että "emme ajattele taideteoksia helminä". Se, että helmet edustivat yksittäisiä poimintoja ja niitä tarkasteltiin vain harvoin kokoelman tai painopistealueen osana, voi viitata siihen ettei kokoelmia tarkastella temaattisista lähtökohdista, mikä korostaisi yksittäisen teoksen asemaa kokonaisuuden osana.

VI. KUINKA KOKOELMAT NÄKYVÄT

Kokoelmien esilläolo ja lainat

Kokoelmien esilläolotilasto on pääosin vuosilta 2002 ja 2003; muutama tilasto on vuosilta 2004 ja 2005. Tarkastelussa eivät ole mukana Valtion taidemuseon kolme museoyksikköä.

Vähän yli puolet 201 kokoelmasta on eri vahvuisesti esillä vuosittain. Näistä noin 56 prosentista 27 prosenttia on kaupungin kokoelmia, joista pääosa on pysyvästi esillä kaupunkitilassa tai julkisissa rakennuksissa.

Kokoelmanäyttelyissä esitellään vuosittain keskimäärin 6 400 teosta 80 kokoelmasta. Kaikista taideteoksista on siis museoiden omissa kokoelmaripustuksissa esillä jonkin verran yli 3% mihin tulee lisäksi kaupunkien julkisissa tiloissa olevat teokset, joista kyselyn perusteella ei voinut tehdä tarkempaa määrällistä arviota.

Kokoelmateoksia on vuosittain noin 140 näyttelyssä, joista vähän yli 10 % on perusripustuksia.

Kokoelmaripustus / kokoelmanäyttely on esillä usein pitkään, vuoden tai jopa useamman vuoden, jos pysyväle kokoelmaripustukselle on varattu museosta oma tila. Noin kolmasosa ripustuksista uusiutuu useamman kerran vuodessa, jolloin esillä olevat teosmäärät pysyvät verrattain vähäisinä.

Keskimääräiset näyttelyjaksot ovat:

Vuoden tai yli	60 %
Alle vuoden – yli kaksi kuukautta	10 %
Alle kaksi kuukautta	30 %

Puolet, 40 niistä kokoelmista, joita ei em. vuosien aikana esitelty, on alle 100 teoksen kokoelmia.

Kokoelmien teoksia lainattiin yleisimmin 1-5 teoksen ryhmissä, suhteellisen usein myös 11-40 teoksen kokonaisuuksina toisten museoiden näyttelyihin. Vain muutamman museon teoslainat ylittivät 40.

Julkaisut ja myyntituotteet

Kaksi kolmasosaa museoista vastasi kysymyksiin, jotka koskettelivat kokoelmiin liittyviä julkaisuja, internetsivustoja ja museokaupan tuotteita.

Yli puolet vastanneista julkaisee kirjoja yleisimpinä aiheina museon kokoelmat, taiteilijoiden elämäkerrat ja näyttelyt. Esittelyt kattavat puolisen sataa kokoelmaa. Julkaisut

ovat useimmiten yksittäisiä painatteita; jotkut museot tuottavat myös omaa julkaisusarjaa ja lehteä. Vain muutaman kokoelman esittelyt on toteutettu CD-ROMille tai multimedialle. Uusien medioiden käyttö on vielä vähäistä.

Lähes kaikista museoista on joko kunnan tai museon itsensä ylläpitämät internetsivustot, joilla esitellään lähinnä museon toimintaa. Osalla on myös kokoelmista kirjoitetut esittelyt, joihin vain poikkeustapauksissa liittyy kuva-aineistoa. Poikkeuksen muodostavat vanhemmasta taiteesta koostuvat kokoelmat, joista kotisivuilla voi olla virtuaaliesittelytkin kuten Kirpilän taidekodista tai Valtion taidemuseon Sinebrychoffin taidemuseosta. Kuvien vähäisyys johtuu tekijänoikeuskysymyksistä, joihin parhaillaan haetaan ratkaisua. Laajaa yleisöä palvelevat kaupungin julkisen veistotaiteen esittelyt on mm. Helsingin kaupungin taidemuseolla, Wäinö Aaltosen museolla Turussa, Tampereen nykytaiteen museolla ja Oulun taidemuseolla.

Myyntituotteista suosituimpia olivat odotetusti kirjat, kortit ja julisteet. Muita vastauksissa esiin tulleita perinteisiä ja harvoin kokoelmiin liittyviä tuotteita olivat kalenterit, pelit, muistikirjat ja -lehtiöt, kirjanmerkit, pinssit, kassit ja magneetit sekä tynnyliinat ja T-paidat. Poikkeuksellinen valikoima on Yrjö Liipolan taidemuseolla, jonka myyntituotteisiin kuuluu Liipolan teosten kipsi- ja pronssivaloksia sekä vedoksia piirroksista.

VI. RESURSSIT

Museoiden omistajatahot

Taidemuseot toimivat kuuden eri hallintoelimen alaisuudessa. Omistajina ovat kaupunki, säätiö, yhdistys, seura, valtio ja maakuntahallinto. Suurimman omistajaryhmän muodostavat kaupungit, joiden alaisuudessa toimii vajaa puolet maan taidemuseoista. Lisäksi kaupungit omistavat yhdessä säätiöiden kanssa viitisentoista prosenttia taidemuseoista. Säätiöiden omistuksessa on neljäsosa. Nämä museot ovat useimmiten syntyneet yksityisten kokoelmien ympärille ja monet niistä ovat kotimuseoita. Yhdistyksen omistuksessa on Amos Andersonin taidemuseo, Turun taidemuseo ja Porvoon museo, joka on myös Itä-Uudenmaan maakuntamuseo. Porvoossa yhteistoiminta on ratkaistu siten, että kaupunki ylläpitää museota, jonka rakennukset museoyhdistys omistaa ja vastaa myös toiminnasta. Ateneum, Kiasma ja Sinebrychoff ovat Valtion taidemuseon yksiköitä ja nimensä mukaisesti valtion omistuksessa. Ahvenanmaan taidemuseo on ainoa maakuntahallinnon alaisuudessa toimiva.

Myös monet kaupunkien omistamista museoista ovat saaneet alkunsa kokoelmalahjoituksista, jotka ovat myöhemmin täydentyneet sekä hankintojen että lahjoitusten kautta. Kaupunkien museoille kuuluu lähes aina myös vastuu julkisten kokoelmien hoidosta. Miten hoitosuhde on ratkaistu, vaihtelee. Alla pari esimerkkiä tyypillisistä ratkaisuista:

– Museon ja kaupungin kokoelmat on niputettu samaan kokonaisuuteen; kokoelmista vastaa sisällöllisesti ja taloudellisesti taidemuseo. Ongelmia tässä tapauksessa tuottaa tilanne, jossa kaupungin kokoelmien hankinta- ja hoitovastuusta ei ole tarkemmin sovittu sillä myös julkisten teosten konservointi- ja ylläpitokustannukset saattavat kuulua museon oman toimintabudjetin sisään. Vaikka museo ei kaikissa tapauksissa voi vaikuttaa teosten ostopäätöksiin se joutuu kuitenkin vastaamaan niiden hoidosta.

– Museo vastaa oman kokoelmansa hallinnasta, täydennyksestä ja esittämisestä ja kaupungin kokoelma toimii erillisenä kokonaisuutena. Usein kaupungin kokoelman täydentäminen tapahtuu yhteistyössä museoammattilaisten kanssa ja kustannukset katetaan kaupungin budjetista.

Isoilla kaupungeilla saattaa olla useita erillisiä kokoelmia nimikkeillä ”julkiset veistokset”, ”julkinen taide”, ”karttuva kokoelma”, ”koulujen kokoelma” jne. Pienten kaupunkien resurssit eivät tähän riitä. Taloudellisten vaikeuksien kanssa painiskelevissa kaupungeissa on saatettu jopa jäädyttää uushankintamäärärahat ja kokoelmat karttavat vain lahjoituksin tai yhteistyökumppaneina olevien säätiöiden ja yhdistyksien varoilla.

Kokoelmien kartuttaminen vuosina 2004 – 2008

Museoilta tiedusteltiin vuosien 2004 ja 2005 kokoelmakohtaisia toimintamäärärahoja ja niitä pyydettiin tämän lisäksi arvioimaan tulevaa rahoitusta vuoteen 2008 asti. Määrärahan sisältäviä vastauksia kertyi vuodelle 2004; 51 kpl, vuodelle 2005; 50 kpl ja ennusteen määrärahojen kasvun suunnasta vuosille 2006 – 2008 antoi 75 museota. Vastausten kattavuutta ei voi laskea tarkasteltavien kokoelmien lukumäärästä sillä monia kokoelmia ei kartuteta ja joitakin täydentävät ulkopuoliset tahot eikä määrärahakysymys koske näitä.

vuosi	0 €	alle 1000 €	1000 – 10000	10 000 – 20 000	20 000 – 40 000	40 000 – 80 000	80 000 – 120 000	yli 120 000
2004	15	2	13	3	6	4	1	4
2005	15	1	14	4	4	3	2	3

Taulukosta näkyy, että vuodesta 2004 vuoteen 2005 hankintamäärärahat ovat supistuneet, mutta vaihtelu ei ole suurta.

Arvio vuosille 2006 – 2008 noudattaa varovaista linjaa. 26 museota arvelee, että niillä on nollabudjetti, 20 ei osaa arvioida tulevaisuuttaan ja 16 olettaa rahoituksen pysyvän samana. Kolmetoista museota ilmoittaa määrärahojen kasvavan. Määräraha kasvuennuste eri luokissa: kolme nollabudjetista, yksi alle 1 000:sta, neljä 1 000 – 10 000, yksi 10 000 – 20 000, kaksi 20 000 – 40 000, yksi 80 000 – 120 000 ja yksi yli 120 000 euron luokassa. Kasvuennuste painottuu pienten määrärahojen korotuksiin. Yllä olevaan taulukkoon eivät sisälly Valtion taidemuseon kokoelmat, joiden yhteenlaskettu hankintamääräraha vuosina 2002-2005 oli vuositasolla 589 000 euroa.

Ulkopuolista rahoitusta on käytössä 26 kokoelmalla. 18 säätiötä, rahastoa ja yhdistystä kartutti omaa kokoelmaansa pääomatuotoilla. Seitsemällä oli käytössään erikoisrahoitusta investointeihin, julkisten veistosten toteutukseen jne. Yhtä kokoelmista täydennettiin tulo-rahoituksella. Joissakin kunnissa on käytössä niin sanottu prosenttimääräraha; tietty prosentti uudisrakennusten kokonaisbudjeteista ohjataan taideteoshankintoihin. Laskentaperusteiden mukaisesti summat vaihtelevat suuresti. Prosenttirahakäytäntöä on noudattanut kymmenkunta kaupunkia.

Teoshankintoihin korvamerkittyä rahaa on vain harvojen museoiden käytössä ja monet kokoelmat karttuvat ainoastaan satunnaisin testamenttilahjoituksin ja avustuksin. Kymmenkunta museon omaa kokoelmaa ja saman verran kaupungin kokoelmia karttuu vuosittain lahjoituksilla, joiden pääpaino on paikallisessa ja suomalaisessa taiteessa. Kansainvälistä taidetta lahjoitettiin vain kuuteen taidemuseoon.

Aluetaidemuseoiden kokoelmamäärärahat 2005

Hankintamäärärahoja koskevaan kysymykseen vastasivat aluetaidemuseot yhtä lukuun ottamatta, mikä antaa mahdollisuuden tarkastella alueellisten toimintaedellytysten eroja. Lähes kaikki, neljätoista, on kaupungin omistuksessa, yhden omistaa kaupunki ja säätiö yhdessä ja yksi on yhdistyksen omistuksessa. Omistuspohjasta seurannee, että kolmea lukuun ottamatta aluetaidemuseot huolehtivat myös kaupungin kokoelmista. Tiivistä yhteistyötä kuvaa sekin, että useimpien toimintamäärärahassa ei erotella kaupungin ja museon kokoelmien osuuksia.

Taloudelliset resurssit jakautuvat alueittain erittäin epätasaisesti. Seitsemällä parhaiten rahoitetulla museolla on yhteensä yli puolen miljoonan euron määräraha omien kokoelmien kartuttamiseen ja täydentämiseen, loppujen kahdeksan määräraha on vain noin kolmasosa tästä. Koska joihinkin toimintamäärärahoihin sisältyy myös kaupungin kokoelmien kartuttaminen, suuruusluokkavertailu on vain suuntaa antava. Alla olevan taulukon summiin on laskettu mukaan sekä kaupungin myöntämä toimintamääräraha että museoiden arvio muusta rahoituksesta.

Määrärahat omien kokoelmien kartuttamiseen:

1 museo	250 000 – 300 000 euroa
4	50 000 – 100 000
3	10 000 – 20 000

Määrärahat omien ja kaupungin kokoelmien kartuttamiseen:

1 museo	50 000 – 100 000 euroa
4	20 000 – 30 000
2	alle 10 000

Neljän suurimman määrärahan yhteenlaskettu osuus on yli viisikymmentä prosenttia kaikkien aluetaidemuseoiden yhteenlasketusta vuotuisesta kokonaissummasta ja neljän pienimmän vain noin viisi prosenttia. Myös maantieteellisesti nämä museot jakaantuvat keskuksiin ja reuna-alueille. Tästä seuraa kiihtyvään tahtiin syvenevä kuilu keskustan ja periferian välillä. Keskuksissa kokoelmat kehittyvät ja monipuolistuvat kun taas reuna-alueilla kokoelmien kartuttaminen on satunnaista.

Uusien taidelajien karttuminen kokoelmissa valottaa myös alueellisia eroja. Kategori-
aan installaatio, esinekooste, videonauha, mediateos ja muu luokitus kuuluvia teoksia on kokoelmissa yhteensä 1 200, joista aluetaidemuseoissa noin 450. Tästä määrästä nelisenkymmentä prosenttia on Helsingin kaupungin taidemuseon kokoelmissa.

VI. KOKOELMATOIMINNAN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Oman museon, alueellisen ja kansallisen toiminnan haasteet

Omaan, alueelliseen ja kansalliseen kokoelmatoimintaan liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia tiedusteltiin useammassa kysymyksessä. Asian tärkeyttä museoille kuvastaa se, että kysymykseen vastattiin erittäin kattavasti. Asiaa tarkasteltiin kolmesta sisäkkäisestä näkökulmasta vapaamuotoisissa kirjallisissa vastauksissa, joista nousi esiin laaja kirjo erilaisia haasteita. Alla kolme tärkeintä haastetta kysymysalueittain järjesteltynä.

Oman museon kokoelmatoiminnan haasteet

1. Talous yleensä; henkilöstöressurssien riittämättömyys, kokoelmien kartuttamiseen liittyvät ongelmat
2. Sähköisten tietojärjestelmien kehittäminen (arkistot, tietokannat, viestintä jne.)
3. Varasto- ja näyttelytilojen kehittäminen ja uusiminen

Alueellisen kokoelmatoiminnan haasteet

1. Yhteistyön kehittäminen yleensä sekä seuraavien toimintojen osalta: kokoelmapoliittiset linjanvedot, tallennus ja konservointi
2. Resurssien alueellinen tasapainottaminen
3. Sähköisten tietojärjestelmien kehittäminen

Kansallisen kokoelmatoiminnan haasteet

1. Yhteistoiminta: päällekkäisten toimintojen karsiminen
2. Talouden kohentaminen
3. Sähköisten tietojärjestelmien kehittäminen

Lähes samat ongelmat toistuvat kussakin kategoriassa. Näkökulman laajentaminen ei aiheuta suuria muutoksia. Taloudellisten resurssien vähyyteen liittyvät ongelmat nousivat sekä oman museon osalta tärkeimmäksi että myös alueellista ja kansallista toimintaa haittaavaksi kysymykseksi. Sähköisten tietojärjestelmien kehittämistä pidettiin kaikilla tarkastelutasoilla tärkeänä hankkeena, joka oman museon osalta meni tilakysymystenkin edelle. Merkittävää on, että alueellisen ja kansallisen toiminnan tasolla yhteistyön kehittäminen nousi tärkeimmäksi kysymykseksi.

Tarkastelen lähemmin kansallisen kokoelmatoiminnan keskeisintä haastetta eli museoiden valtakunnallista profiloitumista ja keskinäisestä työnjaosta sopimista. Kysymykseen vastanneista 41 museosta asiaa käsitteli yli puolet. Ensinnäkin haluttiin välttää päällekkäisiä hankintoja ja määritellä museoiden välinen yhteistyö siten, ettei kaikkien tarvitse tallentaa kaikkea. Laajenevien kokoelmien ja niiden säilyttämisen välisen tasapainon saavuttamista pidettiin oleellisena. Kokoelmien kasvu suhteessa varastotilojen riittämättömyyteen todettiin kumuloituvaksi ongelmaksi. Yksi vastaajista kysyy, voidaanko kokoelmiin soveltaa arvoluokitusta historiallisten museoiden tapaan ja voidaanko

kokoelmia karsia esimerkiksi myymällä tai lahjoittamalla. Kokoelmien jatkuvan kasvun ongelmaa pohdittiin muutamassa muussakin vastauksessa. Niissäkin perättiin periaatteita, joilla kokoelmista voidaan poistaa, lahjoittaa, myydä tai jopa hävittää teoksia. Työnjaosta sopimalla ja kokoelmien profiloitumisella haluttiin välttää myös keskinäistä kilpailua.

Kokoelmien näkyvyyttä/saavutettavuutta haluttiin lisätä tietojärjestelmiä kehittämällä. Oleellisena seikkana pidettiin kokoelmahallinnan yhteistoimintamuotojen ja julkisten rekisterien kehittämistä. Pienten museoiden ongelmat tunnustettiin; valtakunnallisiin kehittämishankkeisiin kuten tiedonhallintarekisterien ylläpitoon niillä ei ole resursseja.

Taiteilijoiden työn dokumentoinnin nähtiin tarvitsevan myös valtakunnallisia ratkaisuja tai ainakin siihen liittyvien ongelmien tunnistamista. Yksittäisinä mielipiteinä kysyttiin, mitä muita keinoja voidaan ottaa käytäntöön taiteen tallennuksessa kuin esinekokoelmien kerääminen, sillä katoavat taideteokset, yhteisö- ja ympäristöteokset, käsitetaide, performanssi yms. saavat koko ajan enemmän huomiota, mutta ne dokumentoituvat muilla tavoin kuin perinteisinä kokoelmataideteoksina. Uudet mediat asettavat museoille monenlaisia haasteita kansallisen kulttuuriomaisuutemme tallentamisessa.

Ehdotukset kokoelmatoiminnan kehittämiseksi

Museoiden suurimmat ongelmat liittyivät toimintaresurssien niukkuuteen, mikä näkyy kokoelmatoiminnan kaikilla tasoilla. Vastausten yksityiskohtainen tarkastelu nosti esiin erityisesti konservointipalveluiden tarpeen ja varastotiloihin liittyvät ongelmat. Kokoelmien inventointi oli myös monessa museossa kesken ja varsinkaan pienet museot eivät ole kyenneet siirtämään arkistonsa hallintaa sähköisiin tietojärjestelmiin.

Tarkastelen seuraavassa niitä ratkaisuja, joita ehdotettiin henkilöstö-, tila- ja toiminta-ongelmien ratkaisuksi.

Henkilöstö

29 taidemuseosta mainitsi konservoinnin yhtenä keskeisenä ongelmana, joka heijastuu kokoelmanäyttelytoimintaan kaikilla tasoilla. Vaikein ongelma on pienten museoiden kohdalla. Ratkaisuksi ehdotettiin alueellista, julkisin varoin tuettua ”liikkuvaa” konservointilaitosta, jonka vastuulla olisi myös teosten pakkaaminen. Yhteistyötä toivottiin myös kuljetusjärjestelyissä.

Monissa vastauksissa ehdotettiin alueellisen osaamiskeskuksen perustamista. Keskuksen palveluista tärkeimpänä pidettiin konservointia, mutta sen ohella keskus voisi toimia myös varastona ja teosten vaihtokeskuksena ja siihen voisi sijoittua muitakin museo-alaa palvelevia toimintoja kuten valokuvaus, kokoelmien digitointi, kehystys, graafiset palvelut, pedagogiset palvelut, tutkimus, markkinointi, taidekonsultointi, näyttelyiden tuottaminen jne.

Henkilöstöongelma läpäisee museotyön laajemminkin. Lähes kaikissa museoissa osa toiminnoista pyörii vajaasti resursoituna, mistä kärsii etenkin kokoelmatoiminta, inventointi ja museopedagogiikkaan liittyvien hankkeiden suunnittelu ja toteutus. Vajaalla henkilöstöllä kyetään ylläpitämään usein vain näyttelytoimintaa, joka haluttaisiin yhdistää tutkimustoimintaan jos resursseja olisi riittävästi. Henkilöstövajeeseen esitettiin yhtenä ratkaisuna toiminnan tehostamista. Ehdotettiin esim. museoiden yhdistämistä saman hallinnon alle, jolloin hallintohenkilökuntaa voitaisiin keventää ja resursseja keskittää museoiden muihin toimintoihin.

Jatkuva kiire ja omien voimavarojen hajauttaminen erilaisiin tehtäviin heikentää pitkällä jaksolla myös henkilöstön mahdollisuutta ylläpitää ammatillista osaamistaan. Tähän haettiin ratkaisua henkilöstön kierrättämisestä sekä oman museon sisällä että museoiden kesken. Sillä taattaisiin, että eri museoissa kehittynyt tieto-taito saataisiin laajemmin hyödynnetyksi. Vaihto-ohjelman toivottiin kattavan koko henkilökunnan, myös museonjohtajat.

Tilat

Museot näyttävät olevan kohtalaisen tyytyväisiä näyttelytiloihin. Vain kymmenesosa toivoi niiden kohentamista. Varastotilojen vähyyys tai vajaa varustelu oli vastaavasti sitäkin suurempi ongelma. Sen toi esiin kolmasosa vastaajista. Varastotilojen epäsopivuuteen ja riittämättömyyteen haettiin ratkaisua erilaisista yhteistyömuodoista. Varsinkin varastopalvelujen keskittämistä pidettiin hyvänä ratkaisumallina. Ja jotta suurin osa taiteesta ei olisi haudattuna varastojen uumeniin, ehdotettiin yhtenä innovatiivisena ratkaisuna kokoelmavaraston akvaariomallin kehittelyä, avoimia varastoja.

Kokoelmatoiminta

Suuri osa taidemuseoiden toiminnasta suuntautuu näyttelytoimintana ulospäin. Kuudenkymmenen neljän taidemuseon hallussa ja omistuksessa on lähes kolmesataa kokoelmaa, joiden laajuudet vaihtelevat muutamasta taideteoksesta usean tuhannen teoksen kokoelmiin. Vain harvojen kokoelmien sisällöt ovat temaattisesti yhtenäisiä ja vain harvoja voidaan enää yhtenäistää täydennysostoin. Noin puolella kokoelmista ei ole uushankintamäärärahoja käytössään. Kokoelmaprofilien vahvistamista pidettiin silti keskeisenä tulevaisuuden tavoitteena.

Pitkäaikaiset kokoelmalainat tarjoavat yhden vaihtoehdon kokoelmaprofilin vahvistamiseen. Lainauskäytännön edistämiseksi toivottiin, että museot sijoittaisivat lainattavista tai lainaksi halutuista teoksista tiedot verkkoon. Myös tästä syystä tärkeänä pidettiin sähköisten tiedonhallintajärjestelmien kehittelyä kaikilla sektoreilla ja erityisesti kokoelmat haluttiin verkkoon yhtenäisiin ja yhteensopiviin tietokantoihin.

Ajatus kokoelmien jalkauttamisesta, kokoelmanäyttelyiden järjestämisestä mm. palvelutaloissa, sairaaloissa, kouluissa ja virastoissa esitettiin kokoelmatyöpajoissa usein. Näissä "taiteen tavisten" näyttelyissä voitaisiin esittää käyttötaideteoksia. Jalkauttamista kuvattiin käsitteillä "senioritoiminta", "taiteen kauppa-auto" ja "lähiöprojekti". Näyttelyiden toteutukseen toivottiin uusia teknisiä ratkaisuja. Ehdotettiin verkkonäyttelyitä, kokoelmien siirtämistä pyörille bussinäyttelyiksi ja CD-ROM -tallenteita, jotka soveltuisivat erinomaisesti varsinkin koulujen käyttöön.

Resurssipula tulee näkyviin myös siinä, että museoiden kokoelmiin liittyvä tutkimustyö on jäänyt useimmiten nopean ja luokittelevan perustutkimuksen varaan, jolla on ylläpidetty lähinnä teosrekisteritietoja. Tutkimus, julkaisu ja näyttelyhanke nähtiin prosessinomaisena kokonaisuutena. Julkaisun avulla voitaisiin edistää sekä suomalaisen tutkimustoiminnan että taiteen tuntemusta ulkomailla ja siten edistää taiteemme vientiä. Ongelmalliseen tutkimusrahoitukseen esitettiin ratkaisuksi sekä rahoituksen järjestämistä yhteistyössä kokoelmien omistajien kanssa että museoiden välistä yhteistyötä. Tarpeellisena pidettiin uusien tutkimusnäkökulmien löytämistä, joista yhtenä mainittiin vain muutama teokseen keskittyvä syventävä tutkimus.

Lähes kaikki kehitysehdotukset kietoutuivat erilaisten yhteistyömuotojen ympärille. Museot haluavat verkostoitua sekä asiakaskunnan että toisten museoiden kanssa ja etsiä synergiaetuja tilakysymyksiin, tutkimukseen, henkilöstön ammattitaidon ylläpitoon, markkinointiin, myyntituotteiden suunnitteluun ja kirjastotoimeen. Taiteelle asetettiin myös sosiaalisia päämääriä. Taiteen uskottiin parantavan viihtyvyyttä, kohentavan terveyttä ja laajentavan näkemyspiiriä.

VII. KOKOELMAPOLIITTINEN OHJELMA TYÖKALUNA

Mikä on kokoelmapoliittinen ohjelma?

Kokoelmatoiminnan kriittinen menestystekijä on oman kokoelman tuntemus. Kokoelman kartuntahistoria ja sisällölliset painotukset luovat puitteet kokoelmapoliittisen ohjelman kirjoittamiselle.

Kokoelmapoliittinen ohjelma määrittää museon ja kokoelman suhteen. Siihen kirjataan kokoelman sisältökuvauksen ja historian lisäksi tulevaisuuden suuntaviivat. Ohjelmaan kirjataan museon veloitteet kokoelmaa kohtaan myös käytännön tasolla.

Kokoelmapoliittisen ohjelman merkitys on huomioitu vuoden 2006 museolaissa. Siihen kirjatessa asetuksessa todetaan, että valtionosuuden saamisen edellytyksenä on että museon pitkän tähtäimen toimintasuunnitelmassa kerrotaan kuinka tutkimus ja konservointi sekä kokoelmien tallennus, kartuttaminen, esittäminen ja säilyttäminen on museossa järjestetty.

Ohjelmalla tavoitellaan toiminnan pitkäjänteistä kehittelyä ja henkilökunnan sitouttamista tavoitteisiin. Siinä perustellaan toiminnan linjaukset myös museoinstituution ulkopuolisille tahoille kuten rahoittajille, mahdollisille tukijoille ja lahjoittajille.

Kokoelmapoliittinen ohjelma kirjoitetaan mahdollisimman selkeästi ja sen juridinen pitävyys tulee varmistaa ennen hyväksymistä.

Kokoelmapoliittisen ohjelman kirjoitustyö

Kehyksen ensimmäiseen tiedusteluun, onko museolla kokoelmapoliittista ohjelmaa, vastasi 42 museota. Kysely tehtiin vuonna 2004. Kahdella kolmasosalla oli ohjelma tehtynä tai työn alla. Monet ohjelmista olivat kuitenkin käytännössä lyhyitä, kokoelmien painopisteiden ja hankintaan liittyvien vastuukysymysten selvityksiä.

Vuoden 2005 lopulla tehtiin uusi kysely, johon vastasi 50 museota: 13:lla oli kokoelmapoliittinen ohjelma valmiina; 28 ilmoitti ohjelman valmistuvan vuoden 2006 kuluessa; 9 vuoteen 2008 mennessä ja 13 museossa kirjoitustyötä ei oltu vielä aloitettu. Marraskuussa 2006 kokoelmapoliittinen ohjelma oli 15 museolla.

Muutamit museot ilmoittivat, ettei ohjelman kirjoittaminen tuottanut ongelmia. Monissa ohjelmaa työstettiin prosessinomaisesti henkilökunnan tai toisen taidemuseon kanssa yhteistyössä. Kirjoittamisen ongelmat keskittyivät ajan ja henkilöresurssien puutteeseen. Kokoelmien historiaan ei ehditty paneutua, kun menneisyys oli vajaasti dokumentoitu ja teeskortistot epätarkat. Joidenkin kokoelmien tulevaisuutta ei voitu suunnitella, kun kokoelman kartuttaminen oli jonkun muun kuin museon vastuulla ja

yhteistyötä kunnallisten ja muiden yhteistyötahojen kanssa ei ollut selkeästi linjattu. Monet syyt keskittyivät tulevan toiminnan epävarmuuteen: vuotuiset määrärahat niukkenivat eikä kokoelmia ole täydennetty moniin vuosiin.

Valtakunnallisen ja alueellisen työnjaon riittämättömän selkeytyksen vuoksi myös painopisteiden määrittely tuotti ongelmia, sillä päällekkäisyyttä on museoiden mielestä liikaa.

Museot kommentoivat myös kirjoitustyön positiivisia vaikutuksia: saadaan kootuksi hiljaista tietoa ja tuloksena on käsikirja, jota voidaan käyttää sekä museossa että sen ulkopuolella. Myös kokoelmatyöhön liittyvät prosessit tulevat tarkemmin pohdituiksi. Aluetaidemuseoiden aloitteellinen toiminta koettiin tärkeäksi alueen muissa museoissa.

IX PROFIILIIEN VAHVISTAMINEN

Kokoelmien liikkuvuus

Kokoelmien liikkuvuus on ajankohtainen aihe kaikille Euroopan Unionin jäsenmaille. Kokoelmien liikkuvuuden edistämisen tavoitteena on lisätä kokoelmien käyttöä ja nostaa niiden arvostusta. Huomio kiinnitetään ennen kaikkea sellaisiin teoksiin ja esineisiin, jotka ovat museoiden varastoissa käyttämättöminä. Kyse on toisin sanoen teoksista, jotka ovat omistajataholleen sekundäärisiä, mutta joiden status saattaisi käyttö- tai esitysryhteyttä muuttamalla muuttua sekundäärisestä primääriseksi.

Kokoelmien liikkuvuuden edistämiseksi on hyväksytty toimintasuunnitelma *Action Plan for the EU Promotion of Museum Collections' Mobility and Loan Standards* (2006), jossa hahmotetaan yhtenäiset käytännöt. Ne mahdollistavat eurooppalaisen kulttuurivarannon jakamisen pienten ja suurten toimijoiden kesken.

“The aim of this Action Plan is to facilitate the access to Europe’s cultural heritage, make it available for all citizens and find new ways to improve co-operation, trust and good practice for lending between museums.”

Suunnitelmassa painotetaan sitä, että liikkuvuuden edistäminen tulee tapahtua siten, ettei se ole ristiriidassa jäsenmaiden oma kulttuuriperinnön suojelua koskevan lainsäädännön kanssa. Kokoelmien liikkuvuuden tulee perustua yhteisesti hyväksytyyn hallintokäytäntöön, luottamukseen ja haluun kehittää jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä. Huomiota kiinnitetään myös lainamaksuja, vakuutuskäytäntöjä, valtiontakuuta sekä takavarikointivaateita koskeviin kysymyksiin. Kokoelmien digitointi muodostaa oman kokonaisuutensa. Näitä keskeisiä, kaikkiaan seitsemää aihealuetta on käsitelty nostamalla esiin pääkohdat ja esittämällä niitä koskevat välittömät toimenpide-ehdotukset. Asiakirja on luettavissa osoitteessa www.museumcollectionsonthemove.org

Kokoelmien liikkuvuuden painotetaan olevan yksi kolmesta *European Community framework programme for culture (Culture 2007)* päätavoitteesta. Kaksi muuta tavoitetta kohdentuvat kulttuuriammattilaisten liikkuvuuden lisäämiseen sekä kulttuurien välisen vuoropuhelun edistämiseen. Action Planin keskeinen viesti on yhteneväinen Culture 2007 -ohjelman kanssa: kulttuuriperintömme on jaettavissa ja sen jakaminen vahvistaa kansalaisuuttamme Euroopassa. Kyseessä on laaja oppimisprosessi, joka läpäisee koko ketjun lainapäätöksiä tekevistä museoammattillisista henkilöistä loppukäyttäjään eli museokävijään. Kyseessä ei ole ainoastaan kokoelmien fyysinen liikutaminen paikasta toiseen, vaan uusi tapa ymmärtää kokoelmat jaettavissa olevana kulttuurihistoriallisena resurssina.

Tavoitteena on juurruttaa Kokoelmien liikkuvuus -ajattelu osaksi jokapäiväistä museoajattelua, jolloin se huomioidaan vakavasti harkittavana kokoelman vahvistamisen keinona kokoelmapoliittisissa ohjelmissa.

Kokoelmalainojen pilottihankkeet

Pitkäaikaisten kokoelmalainojen mahdollistamiseksi ja kokoelmalainatyökalun kehittämiseksi Valtion taidemuseo käynnisti vuonna 2005 neljän yhteistyömuseon kanssa pilottiprojektin, jonka tavoitteena on tuottaa välineet pitkäaikaisen kokoelmalainakäytännön tarpeisiin. Pilottivaiheen yhteistyömuseoita ovat Hämeenlinnan taidemuseo, Turun taidemuseo, Joensuun taidemuseo ja Etelä-Karjalan taidemuseo.

Kaikkien pilottimuseoiden kanssa tavoitteena on ollut vahvistaa museoiden olemassa olevaa kokoelmaprofilia teoksin, jotka eivät ole Valtion taidemuseon aktiivikäytössä. Onhan pitkäaikaiseen kokoelmalainaukseen tähtäävän toiminnan ensisijaisena tavoitteena saattaa liikkeelle maan museokokoelmien käyttämättömät teokset.

Pilottimuseoiden kokoelmien vahvistamista koskevan suunnittelutyön tuloksena Valtion taidemuseossa on kehitetty koko maan museokentän käyttöön pitkäaikaisia kokoelmalainoja koskeva lainasopimus, joka poikkeaa näyttelylainasopimuksista ja talletussopimuksista. Pitkäaikaisia kokoelmalainoja varten on perustettu niin ikään verkkojakeluna toimiva materiaalisalkku, jota päivitetään kokoamalla siihen yleisiä ohjeita, linkkejä ja kuvauksia hyvin toimivista ja kiinnostavista pitkäaikaisia kokoelmalainoja koskevista esimerkeistä (www.fng.fi/kopo).

Lainaus- ja talletustoimintaa säätelevät toimintaehdot ja sopimukset

Lainaus- ja talletustoiminta perustuu aina kirjallisiin sopimuksiin, joita kokoelmalainojen yhteydessä kehitetään ja tarkistetaan.

Kesällä 2006 on tehty kokoelmalainoja koskeva sopimusluonnos, joka sisältää vaihtoehtoisia sopimusehtoja. Luonnos testataan pilottiprojektien yhteydessä ja tarkistetaan keväällä 2007. Luonnoksen voi pyytää tutustumista ja kommentteja varten Valtion taidemuseon lakimieheltä Tuula Hämäläiseltä (tuula.hamalainen@fng.fi).

Olemassa olevat talletussopimukset on kokoelmalainojen yhteydessä syytä tarkistaa.

Valtion taidemuseo / Kehys on aktiivisesti mukana kansainvälisessä yhteistyössä valmistelemaan sopimusehtoja Euroopan Unionin sisäisiin kokoelmalainoihin.

X. YHTEENVETO

Taidemuseoiden kokoelmakartoitus –kysely tuotti laajan perusaineiston, jonka pohjalta nousee uusia kysymyksiä ja uusia haasteita sekä museoiden itsensä että museoiden toimintaan vaikuttavien tahojen pohdittavaksi. Hankkeen toteuttajilla ei ollut varhempia tutkimustuloksia tukena. Mitä kokoelmista tulisi kysyä ja miten tulisi kysyä testattiin ensimmäistä kertaa käytännössä. Hankkeen tavoitteet kuitenkin saavutettiin suurelta osin. Suurin kiitos tästä lankeaa taidemuseoille ja museohenkilökunnalle. Heidän avustuksellaan kartoitus toteutui niin kattavasti, että sen pohjalta on mahdollista tarkastella kokoelmia ja kokoelmatoimintaa museon, aluetaidemuseopiirin ja valtakunnan tasolla.

Taidemuseoiden kokoelmakartoitus tuotti yhteismitallista informaatiota kokoelmien määrästä ja jakautumisesta taiteen eri lajeihin ja toi esiin kokoelmatyön keskeisiä ongelmia ja haasteita. Kaikki museoille esitetyt kysymykset tähtäsivät näiden asioiden selvittämiseen. Raportissa esitetyt yhteenvedot on koostettu yli kahdesta sadasta kokoelmavastauksesta. Yhteenvedot sisältävät sekä määrällisiä arvioita että kokoelmatoimintaan liittyvien yleisten suuntaviivojen tarkastelua. Vastauksista, jotka ovat sekä numeraalisia että kirjallisia kuvauksia ja selvityksiä, on noussut tarkasteltavaksi kysymyksiä, joita ei esitetty – ja toisaalta kaikkiin esitettyihin kysymyksiin ei aineiston pohjalta löytynyt vastausta. Yksi tällainen liittyi kokoelmien ajallisiin painotuksiin, tiettyä ajanjaksoa edustaviin vahvoihin teoskokonaisuuksiin. Monessa kokoelmassa jokin kuvataiteen keskeisistä suuntauksista on hyvin edustettuna, mutta tilastollisesti vastauksista ei saanut riittävän edustavaa otosta. Kysymys saatettiin ymmärtää myös toisella tavalla ja silloin vastauksessa selvitettiin kokoelman ajoittuminen pääpiirteittäin painopisteitä esiin nostamatta. Mielenkiintoinen havainto, että teosmäärän osalta vahvimmat vuosikymmenet 1970 ja 1980 vain harvoin muodostivat kokoelman ajallisen painopisteen, jää siksi yksityiskohtaisemmin käsittelemättä. Havainto nostaa kuitenkin esiin kysymyksen, mitkä ovat ne kriteerit jotka ohjaavat esimerkiksi kokoelmapoliittisten linjausten kannalta tärkeitä ajallisten painopisteiden valintaa.

Taidemuseoiden kokoelmissa on vajaa 200 000 teosta, joista enin osa on maalauksia, grafiikkaa ja piirustuksia. Veistosten osuus on alle 10 %. Mikäli tarkastelussa olisi ollut mukana Suomen Valokuvataiteen museo, jonka valokuvataiteen kokoelmissa on noin 10 000 teosta, valokuvataiteen osuus olisi noussut myös lähelle kymmentä prosenttia. Installaatioiden, esinekoosteiden, videoteosten ja uusien medioiden osuus on yhteensä alle prosentin. Näistä teoksista yli puolet on Uudenmaan kokoelmissa. Pohdittavaksi jää, miten tulevaisuudessa turvataan ajankohtaisten taiteilmiöiden tallentuminen kokoelmiltaan, mutta ei alueiltaan, pienten aluetaidemuseopiirien kokoelmiin.

Suurin osa taideteoksista on Uudenmaan, Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen kokoelmissa. Kahdeksan aluetaidemuseopiirin kokoelmat ovat noin 2 % tai vähemmän kokonaisuudesta. Tulevaisuudessa erot tulevat vielä kasvamaan, sillä kokoelmien kartuttamiseen osoitetut määrärahat ovat suurimmat siellä, missä on laajimmat kokoelmat. Vertailu tuo esiin, miten valtakunnallisesti tärkeä hanke pitkäaikaisten kokoelmalai-

nojen käynnistäminen on. Museoilla, joilla on laajat kokoelmat, on runsaasti teoksia jotka eivät ole keskeisiä museon toiminnan kannalta, mutta joilla on suuri potentiaali toisten museoiden kokoelmien täydentäjinä.

Lähemmän tarkastelun ulkopuolelle jää 18 % kokoelmista; kaikki ne teokset joita ei ole voitu nykyisen käytännön mukaan luokitella. Tämä merkitsee, että yli 35 000 teoksen osalta ei ole ollut käytettävissä edes tietoa, mihin taidelajiin ne kuuluvat. Koska tilastollisesti on kysymys hyvin merkittävästä teoskokonaisuudesta ja koska enimpien teosten osalta on tiedossa tekijä ja/tai valmistumisajankohta pystytään määrittelemään likimain, olisi kokonaisuuden kannalta tärkeää saada myös nämä teokset soveltuvin osin luokituksen piiriin.

Myös toinen suuri taideteosryhmä jäi tämän kyselyn ulkopuolelle. Arviota yksityisten, liikelaitosten ja eri instituutioiden keräämien kokoelmien määrästä ja laadusta ei ole tehty. Kokonaiskuva Suomen taidevarannosta voidaan laatia vasta sitten, kun luokittelemattomat teokset saadaan edes joiltakin osin luokitetuiksi ja taidemuseoiden ulkopuolella olevat kokoelmat kartoitetuiksi.

Kokoelman painopisteiden eli kokoelman ajallisten, alueellisten, jotain taidesuuntausta tai taiteilijan tuotantoa edustavan hyvän kokonaisuuden tai yksittäisten merkiteosten tarkastelusta ajalliset painopisteet jäivät edellä selostetusta syystä pois. Valtakunnan tasolla merkittävimmäksi painopisteeksi näyttää muodostuvan alueellisuus. Huolimatta ”paikallinen” käsitteen erilaisista tulkinnoista – taiteilijan, teoksen tai aiheen liittyminen kokoelman alueelliseen yhteyteen – paikallisuus on ollut ja on merkittävä kokoelman kartuttamista ohjaava seikka. Vanhemmissa kokoelmissa on hienoja paikallisia kokonaisuuksia kuten Viipurin taiteen kokoelmat ja on vaikeaa arvioida, mitkä nykyiset aluekokonaisuudet seuloutuvat ”ajan kuviksi” 1970- ja 1980-luvun turkulaisen realismin tapaan. Kummatkin esimerkit edustavat kokoelmapoliittisesti merkittäviä ja ajassaan vahvoja suuntauksia. Kokoelmapoliittisena linjauksena paikallinen ja kansallinen saattavat hahmottua eriarvoisina käsitteinä vaikka merkittävää kummankin osalta on oivaltaa kestävä taide, kestävät taideilmiöt.

Taiteilijoiden teoskokonaisuudet ovat niin vahvoja painopisteitä, että yhdeksän maamme taidemuseoista on perustettu niiden ympärille. Ne muodostavat muissakin museoissa merkittäviä kokoelmia tai kokoelman osia. Useasti teoskokonaisuudet ovat päätyneet museolle taiteilijan tai hänen omaistensa lahjoituksina. Kartoituksessa mainittiin yli sata yhden taiteilijan vahvaa teosryhmää. Hallinnollisesti enin osa näistä kokoelmista on museon hallinnon ja kokoelmapoliittisten linjausten ulkopuolella. Siksi myös lahjoituskokoelman osalta tulisi laatia yksityiskohtainen sopimus, jossa kokoelman käytöstä, vastuista ja velvoitteista on sovittu.

Kokoelmien ”helmien” tai tunnisteteosten lista käsittää noin 1300 teosta. Näillä lähes joka kokoelmasta valituilla enintään kymmenen teoksen ryhmällä on suuri merkitys kokoelmien profiloitumiselle ulospäin. Joukkona ne edustavat kulttuurihistoriallista ajan kuvaa, valitsijoidensa senhetkistä näkemystä. Tärkeimmiksi valintakriteereiksi

seuloutuivat esteettisten arvioiden, taiteilijan tuotannon, alueellisten ja kansallisten näkökohtien pohjalta perusteltu erityisyys. Valintakriteerit näyttävät myötäilevän sekä yleisön makua että museon kokoelmapoliittisia linjauksia.

Museoiden resursseja tarkasteltiin lähinnä kokoelmamäärärahojen ja kokoelmien karttumisen osalta. Niukkuus tulee monella tavoin esiin. Jyrkkäasteinen määrärahojen supistuminen lähti liikkeelle 1980-luvusta. Tämän vuosituhannen ensimmäinen kymmenluku tulee karttumaltaan olemaan yksi niukimmista 1900-luvun alun jälkeen. Yksi kehitystä kuvaava mittari on uusia taidelajeja edustavien teosten pieni määrä. Tämän hetken taideteokset laajemminkin tarkasteltuna tulevat näkymään aukkona kokoelmissa. Kun yli kolmasosa taloudellisen ennusteen antaneista kokoelmista arvelee, että seuraavien kahden vuoden aikana niillä on nollobudjetti teosostoihin ja kun toinen kolmasosa ei osaa arvioida tältä osin budjettiaan lainkaan, ei voi päätyä muuhun kuin edellä esitettyyn mielipiteeseen.

Ulkomaisen taiteen osuus kokoelmissa on vähäinen, alle neljä prosenttia, ja merkittävän ulkomaisen taiteen hintakehitys johtaa vääjäämättä yhä vähäisempiin hankintoihin. Lähinnä yksityisten keräilijöiden ansiosta maassamme on kansainvälisiä merkkiteoksia ja yksi arvokas teoskokonaisuuskin, Henry Mooren veistoskokoelma Didrichsenin taidemuseossa. Tulevaisuudessakin yksityisten keräilijöiden merkitys korostuu sillä kansainvälisen nykytaiteen arvo ja museoiden teoshankintoihin varatut määrärahat eivät kohtaa.

Haasteita museoilla on riittämiin. Vajaa henkilökunta ja museoille asetetut arkistoihin, pedagogiikkaan, tutkimukseen, kävijämääriin ja kokoelmien jalkauttamiseen yms. liittyvät lisääntyvät tavoitteet sopivat huonosti yhteen. Varsinkaan pienemmät museot eivät selviä niistä yksin sillä museoiden rahoitusongelmat eivät ratkea nopeasti. Yhtenä positiivisena vaihtoehtona resurssien ja toimintojen tasapainottamiseksi museoissa nähdään yhteistoimintamuotojen kehittäminen osaamiskeskusten, yhteisesti palkattujen museoammattilaisten tms. ratkaisujen avulla. Alueilla, joilla toimii usea museo, yhteistoiminta tarjoaa kustannustehokkaita ratkaisuja. Mutta soveltuuko se ratkaisuksi silloin, kun esimerkiksi laajaan aluetaidemuseopiiriin kuuluu vain yksi tai kaksi museota. Niiden kokoelmatoiminnan turvaamiseen ja kehittämiseen tarvitaan muita ratkaisuja.

Pitkäaikaiset kokoelmalainat tarjoavat yhden vaihtoehdon myös pienten museoiden kokoelmanäyttelyiden kehittämiseksi. Tämän museoiden profiilien vahvistamiseen tähtäävän toiminnan käynnistäminen edellyttää kuitenkin panostusta konservointipalveluihin, vakuutuksiin ja kuljetuksiin. Ennen kuin kokoelmalainastoiminta voidaan käynnistää laaja-alaisesti, olisi nämä kysymykset ratkaistava vakuutusten valtiontakuiden, kuljetus- ja konservointiavustusten tai muiden samansuuntaisten toimien avulla. Valtion taidemuseo on käynnistänyt yhdessä neljän taidemuseon kanssa kokoelmalainojen pilottihankkeet. Niissä kerättyjen kokemusten avulla toimintaa pyritään kehittämään ja selkeyttämään. Kokoelmalainastoiminnan käynnistymiseen liittyy näiden käytännön ongelmien ohella museoiden tulevan toiminnan kehittäminen ja

kirjaaminen kokoelmapoliittisiin ohjelmiin. Monen museon osalta työ on vielä kesken.

Taidekokoelmien ja kokoelmatoiminnan kartoittaminen on ollut monivuotinen prosessi. Siinä kerätty tieto on kaikkien käytettävissä, mutta olennaisesti kokonaisuuden hahmottuminen auttaa museoiden toiminnan kehittämistä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Hanke liittyy saumattomasti Euroopan Unionin tavoitteisiin saada kokoelmat liikkeelle ja lisätä tämän toiminnan avulla eurooppalaisen kulttuuriperinnön tuntemusta.

X1. TAIDEMUSEOKOKOELMIEN HISTORIA

Museoille tavoitteeksi: olla ylpeä kokoelmasta

Suomalaisten taidemuseokokoelmien historia luo puitteet sille miltä kokoelmat tänä päivänä näyttävät. Kokoelman profiliin vaikuttavat kartuntahistorian ohella monet muuttujat: konkreettisia muuttujia ovat päätöksentekokäytännöt ja käytettävissä olevat hankintamäärärahat, abstrakteja muuttujia puolestaan esimerkiksi taidekäsitykset, maku, arvot ja ymmärrys taiteesta.

Kokoelmahistorian kerrostumia ei voida muuttaa toiseksi – mutta niitä voidaan tulkitä, analysoida ja ymmärtää. Ja tätä kautta *kokoelmaa on myös mahdollista hallita*. Kokoelman hallitseminen puolestaan luo edellytykset kokoelman monipuoliselle ja innovatiiviselle käytölle.

Taidemuseoiden historiasta Suomessa

Suomen kuvataidekenttä alkoi muotoutua vuonna 1846 perustetun Suomen Taideyhdistyksen ympärille. Yhdistys vastasi taideopetuksen systemaattisesta organisoinnista, se perusti taideopiskelijoille ja taiteilijoille tarkoitettuja stipendejä ja palkintoja, ja alkoi järjestää näyttelyitä, joiden myötä lehdistössä alettiin kirjoittaa taiteesta. Yhdistys loi taiteelle markkinat: se osti teoksia ja arpoi ne yhdistyksen jäsenistön kesken levittääkseen taidetta suomalaisiin koteihin valistuksen hengessä. Yhdistys alkoi niinkään kartuttaa omaa kokoelmaa, joka sai virallisen aseman vuonna 1868. Toiminta alkoi vähitellen myös saada vuosittaista raha-avustusta senaatilta.

Taideyhdistyksen toiminnan käynnistäminen loi toisin sanoen pohjaa monelle sittemmin tutuksi tulleelle toimintamuodolle. Kokoelmien osalta tarkasteltuna huomio voidaan kiinnittää ainakin

- hankintapolitiikkaan (mitä hankittiin: ostot ja lahjoitukset)
- kartuttamismekanismiin (kuka hankki)
- markkinoihin (mistä hankittiin)
- resursseihin (käytettävissä olevat varat)
- kokoelman profiliin ja identiteettiin (kuinka muodostui)
- kokoelman statukseen (miten kehittynyt)

Taideyhdistyksen tapauksessa tiivistettynä kyse oli siitä, että yhdistyksellä ei ollut selkeästi rajattua käsitystä siitä, mitä kokoelmaan haluttiin liittää. Yhdistyksen johdokunnassa haaveiltiin Caravaggion maalauksista ja muista mestareista samalla kun pääteltiin mahdollisuuksien yltävän korkeintaan kopioihin. Alussa hankittiin yksinomaan ulkomaista taidetta Piirustuskoulun mallikokoelmaan. Sittemmin, 1850-luvun lopusta, alettiin painottaa myös kotimaista taidetta. Käytännössä hankittiin kaikkea saatavilla olevaa ja kohtuuhintaista. Lahjoitusten suhteen ei ollut erityisiä kriteerejä.

Toisaalta on huomattava, että kokoelma oli joustava: kerran hankittuja teoksia saatettiin poistaa vaikkapa jäsenistön arpajaisissa.

Kokoelmaan tehtävät hankinnat olivat käytännössä riippuvaisia yhdistyksen johdon esityksistä, mutta niistä päättäminen alistettiin kokoelman virallistamisen jälkeen 1868 monijäseniselle lautakunnalle. Lautakuntatyöskentelyä moitittiin aika ajoin hitaaksi ja hankalaksi. Äänestyksiltäkään ei vältytty. Toiminnan kehittyessä 1800-luvun loppua kohden taiteilijajäsenten osuutta pyrittiin kasvattamaan siten, että maalauksen ja kuvanveiston asiantuntemukset olivat yhtäaikaisesti edustettuina. Lautakuntapohjainen työskentely johti joka tapauksessa siihen, että kokoelman kartuttamiseen alettiin liittää illuusio eräänlaisesta objektiivisesta päätöksenteosta. Keräilevä subjekti katosi, samalla hämärtyi käsitys kokoelmaa ohjaavasta taidekäsityksestä tai – mausta.

Hankinnat tehtiin 1800-luvulla suoraan yksityisiltä henkilöiltä, satunnaisista huutokaupoista, taiteilijoilta ja heidän perikunniltaan sekä yhdistyksen johtokunnan jäsenten tai yhdistyksen lähipiiriin kuuluvien henkilöiden ulkomaanmatkoilta. Varoja oli alussa erittäin niukasti, mutta hankintoihin kohdennettua osuutta saatettiin kasvattaa testamenttivaroilla perustettujen rahastojen korkotuotoilla, satunnaisilla kertalahjoituksilla ja vähitellen myös senaatin vuotuisella, hankintoihin kohdennetulla tuella.

Kokoelmalla ei ollut erikseen määriteltyä profilia tai suuntaa, vaan se kasvoi sattumanvaraisesti niihin ulottuvuuksiin, mihin lahjoitukset ja hankittavissa olevat teokset sitä veivät. Kotimaisen taiteen hankkiminen alkoi hiljalleen profiloida kokonaisuutta ja kokoelmaan alettiinkin 1870-luvulla liittää kansallistyyppisiä määreitä samalla, kun sille alettiin sovittaa julkisen kuvataidekokoelman roolia. Siitä huolimatta kyse oli yhdistyksen ylläpitämästä yksityisestä kokoelmasta, jonka status alkoi muuttua vasta Ateneum-rakennukseen muuton 1888 jälkeen. Tuolloin kokoelman teokset luokiteltiin uusin perustein ja ne myös ripustettiin uusien periaatteiden mukaan.

Valtaosa yksityisten keräilijöiden kokoelmista kanavoitui pitkään ja luonnollisista syistä Suomen Taideyhdistykselle tai vaihtoehtoisesti Turun Taideyhdistykselle. Taidekentän laajenemisen myötä myös muunlaiset vaihtoehdot alkoivat tulla kyseeseen.

Kokoelmasta kotimuseoksi

Yksityiset keräilijät olivat 1800-luvulla virkamieseliittiä, varakkaita porvareita, kauppiaita ja lääkäreitä. 1900-luvulla keräilijöiden piiri laajeni teollistumisen, kaupungistumisen ja elinkeinon monipuolistumisen myötä. Rikastuvan liikemiehen oli mielellään täytettävä sivistyneistön tunnusmerkit ja vaurauden tuli näkyä monipuolisina henkisinä harrastuksina. Näin moni päätyi taiteen ja arvoesineistön keräilijäksi, jotka jäivät sittemmin kuvataiteen historiaan kokoelmiensa lahjoittajina.

Kokoelmia keräilivät taiteilijat, pankkiirit, rakennuttajat, taide- ja antiikkikauppiat, osa perintövaroin, osa tyhjästä tehdyllä omaisuudellaan. Jälkimmäisiin kuuluivat esimerkiksi Helsingin Töölön vaikutusvaltaisimpana rakennuttajana tunnettu Lauri Reitz

(1893-1959) ja kauppaneuvos Ane Gyllenberg (1891-1977). Reitz keräili huonekaluja, vanhoja kirjoja, musiikki-instrumentteja, koriste-esineistöä ja huomattavan määrän taideteoksia. Ane Gyllenberg keskittyi vanhaan ulkomaiseen taiteeseen ja erityisesti Helene Schjerfbeckin ja Tyko Sallisen teoksiin.

Molempien kokoelmat säätiöitiin ja avattiin yleisölle alkuperäisympäristössään. Kuten Ane ja Signe Gyllenberg sanoivat: *”Meille kävi yhä selvemmäksi, että taidekokoelmaa ei pidä käsittää vain yksityiselle kuuluvaksi vaan kaikkein laajimmassa merkityksessä koko maan ja ihmiskunnan omaisuudeksi.”*

Erotuksena 1800-lukulaiseen käytäntöön Gyllenbergit ottivat vastuun myös taiteen esittämisympäristöstä. He eivät lahjoittaneet kokoelmaansa valtiolle, Suomen kansalle taikka jo jollekin olemassa olevista museoista. He halusivat säilyttää kokoelmansa mahdollisimman autenttisenä ja kutsua yleisön kotinsa seinien sisäpuolelle, jakamaan nautinnon, josta he itse olivat olleet osallisina. Samanlaiseen ratkaisuun päätyi esimerkiksi keräilijälääkäreistä tunnetuin, Juhani Kirpilä (1931-1988).

Laajan ja monipuolisen kotimaisen ja ulkomaisen taiteen kokoelman keräilleet Gunnar ja Marie-Louise Didrichsen astuivat askeleen edemmäs: he rakennuttivat Helsingin Kuusisaarella sijaitsevaan kotitaloonsa galleriasiiiven, joka avattiin yleisölle vuonna 1965. *”Monet luulivat, että niin läheisesti kotimme yhteydessä oleva galleria olisi häiritsevää. Päinvastoin, meille on tuottanut suurta iloa tavata kävijöitä.”*

Keräilijänaiset

Keräilyn kenttä on ollut Suomessa muun maailman tapaan miehinen. Tästä säännöstä on kuitenkin kaksi merkittävää poikkeusta: Sara Hildén ja Maire Gullichsen. Kokoelmien lähtökohdat ja keräilijöiden taustat olivat lähes vastakkaiset. Maire Gullichsen (1907-1990) oli varakkaasta perheestä, kun taas Sara Hildénillä (1905-1993) oli vaatimaton työläistausta. Hildén päätti kerätä kokoelman ja käytti sen kokoamiseen asiantuntijoita. Gullichsenista taas väitetään, ettei hän koskaan ”keräillyt” taidetta. Hän antoi teosten hakeutua luokseen, eikä vastustellut niiden virtaa. Molempien kokoelmat kasvoivat niin merkittäviksi, että niitä varten rakennettiin omat museot.

Gullichsenilla oli kuitenkin kaikki keräilijän edellytykset: palava kiinnostus taiteeseen, hyvät kontaktit kotimaassa ja ulkomailla ja lisäksi vielä varoja henkilökohtaisten mieltymysten tyydyttämiseen. Hän hankki teoksia intohimosta, mutta myös ystävyydestä. Gullichsen mielellään tuki lahjakkuuksina pitamiään taiteilijoita: modernisteja, Vapaan taidekoulun opettajia ja Prisma-ryhmän taiteilijoita. Sen lisäksi hän sai vuosien ja vuosikymmenten varrella lukuisia lahjoja. Näin karttui taideteosten joukko, jonka kotimaisen osuuden hän vuonna 1971 luovutti nimeään kantavalle säätiölle. Tämän yli kolmensadan teoksen kokoelman ympärille perustettiin myös Porin taidemuseo, joka avattiin yleisölle vuonna 1981.

Sara Hildén aloitti linja-auton rahastajana, vaatemyymälän myyjättärenä, villatakkien ompelijana ja lipunmyyjänä. Myöhemmin hän teki menestyksekkään uran vaatealan yrittäjänä. Toisen maailmansodan jälkeen Hildén kiinnostui kuvataiteesta siinä määrin, että alkoi hankkia teoksia omaan kotiinsa. Taiteen keräilijäksi hän ryhtyi kuitenkin vasta 57-vuotiaana, jolloin hän päätti keräillä julkisuuteen tarkoitetun ulkomaisen taiteen kokoelman. Pian Hildén tunnettiin kaikkialla Euroopassa peräänantamattomana tinkijänä, joka kiersi taidetapahtumia, museoita ja gallerioita apunaan Ateneumissa työskentelevät asiantuntijat. Karttuva kansainvälinen teosjoukko myös talletettiin Ateneumin taidemuseoon aina Sara Hildénin taidemuseon avaamiseen 1979 asti.

Kaupunkien kokoelmat

Paitsi yksityiset tahot, myös kaupungit alkoivat 1900-luvun kuluessa enenevässä määrin perustaa omia taidekokoelmia ja -museoita, jotka keskittyvät ennen kaikkea paikallisen taiteen keräilyyn. Tyypillisimmillään kaupungin taidekokoelma on sijoitettuna julkisiin tiloihin kuten virastoihin, sairaaloihin ja kouluihin. Kaupunkien kokoelmia ei ole syyttä kutsuttu ”hajoelmiksi”. Useilla kaupungeilla on kuitenkin myös oma taidemuseo, joka esittelee erikseen kartutettavaa peruskokoelmaa.

Kaupunkien taidemuseot ovat saaneet alkunsa myös siksi, että kaupunki on vastaanottanut kokoemalahjoituksia ja teokset ovat vaatineet asianmukaista hoitoa sekä esittely- ja säilytystilat. Esimerkiksi Joensuun kaupunki sai vuonna 1961 testamenttilahjoituksena apteekkari Olavi Turtiaisen taidekokoelman ja seuraavana vuonna neiti Arla Cederbergin taidekokoelman, jolloin myös museo perustettiin. Myöhemmin museolle lahjoitettiin mm. akateemikko Onni Okkosen kokoelma ja lääkintöneuvos Hager Vaherin kokoelma. Museon perustaminen ei kuitenkaan ole automaatio: esimerkiksi Vaasan kaupunki sai vuonna 1970 konsuli Simo Kuntsin laajan kotimaisen ja ulkomaisen taiteen kokoelman, mutta päätös museon perustamisesta tehtiin vuonna 2000. Päätöstä vauhdittivat taiteilija Juhani Harrin ja Inge Blomeruksen ja hammaslääkäri Lars Swanlungin lupaukset tulevista merkittävistä kokoemalahjoituksista.

Parhaimmillaan kaupunkien kokoelmat voivatkin profiloitua voimakkaasti tietyn tai tiettyjen yksittäisten kokoelmien kautta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin taidemuseo tunnetaan Leonard Bäcksbackan lahjoituskokoelmasta, Mikkelin taidemuseossa on Martti Airion taidekokoelma, Oulun taidemuseossa Aira ja Kalevi Heinäsen naivistisen taiteen kokoelma ja Pohjanmaan museossa Karl Hedmanin mittava vanhan ulkomaisen ja kotimaisen taiteen kokoelma.

Lahjoituksien lisäksi taidemuseoille on tehty pitkiä määräaikaistalletuksia. Henna ja Pertti Niemistön kokoelman 15-vuotistalletus tehtiin 1995 Hämeenlinnaan taidemuseoon ja kokoelmaa varten kunnostettiin erilliset tilat ns. Lohrmannin makasiinista. Talletus on luonteeltaan jatkuvasti karttuva vastaavalla tavalla kuin esimerkiksi Jenny ja Antti Wihurin rahaston Rovaniemen taidemuseolle tekemä kokoemalahjoitus. Niemistöjen kokoelman tapauksessa kokoelmaa kartuttaa keräilijä itse ja Wihurin rahas-

ton kokoelmaa kartuttaa kaksi rahaston nimeämää asiantuntijaa. Vastaava käytäntö koskee Espoon kaupungille Kuopiosta vuonna 1999 siirtynyttä Saastamoisen säätiön kokoelmaa.

Siinä missä 1800-lukua leimasivat filantrooppiset ajatukset yhteisen kansallisgallerian synnyttämisestä, 1900-luvulla tavoitteet yksityistyivät. Lahjoitusta ei enää välttämättä suunnattu Suomen Taideyhdistyksen kautta Ateneumille, vaan lahjoittajat näkivät mahdollisuutensa paikallisen museotoimen käynnistäjinä ja kokoelmakannan kartuttajina. 1900-lukua voikin kuvata itsenäistyvien lahjoittajien aikakaudeksi.

Ensimmäinen yleisölle avattu yksityinen kokoelma oli Cygnaeuksen galleria (1882). Seuraavat yhden miehen tai naisen kokoelmista, *galleries d'auteur*, perustettiin ennen toista maailmansotaa: mm. Hiekan taidemuseo vuonna 1931 Tampereella, Emil Cedercreutzin veistoskokoelma 1936 ja Gösta Serlachiuksen taidesäätiö Mäntässä 1933 (taidemuseo avattiin 1945). 1960-luvulta alkaen kokoelmia avattiin tasaiseen tahtiin. Näistä esimerkkeinä mainittakoon Tikanojan taidekoti (1962), Didrichsenin taidemuseo (1965), Amos Andersonin taidemuseo (1965), Sara Hildénin taidemuseo (1975), Porin taidemuseo (1981, Maire Gullichsenin kokoelma), Yrjö A. Jäntin taidekokoelmat (1984), Villa Gyllenberg (1985), Aineen taidemuseo (1986), Taidekoti Kirpilä (1992), Teresia ja Rafael Lönnströmin kotimuseo (1988) ja Riihimäen taidemuseo (1995, Pentti Wähäjärven kokoelma).

Taidemuseoita on perustettu myös yksittäisille taiteilijoille. Näitä ovat esimerkiksi Nelimarkka-museo (1964), Akseli Gallen-Kallelan ateljeekoti Tarvaspäässä (1961), Wäinö Aaltosen museo Turussa (1967), Emil Wikströmin museo (1967), Vilho Lampi –museo (1972), Eemil Halosen museo (1975), Reidar Särestöniemi –museo (1988) ja Oskari Jauhaisen museo (1997).

XI. LIITTEET

LIITE 1: Taidemuseot ja kokoelmat

Museot

Kokoelmat

Helsingin kaupungin taidemuseo / Uudenmaan aluetaidemuseo

Katriina ja Leonard Bäcksbackan kokoelma
Julkiset veistokset
Karttuva kokoelma
Kaupungin hankinnat
Koulujen kokoelma
Julkinen taide
Gösta Beckerin kokoelma
Katriina Salmela-Hasanin ja David Hasanin kokoelma
Aune ja Elias Laaksosen kokoelma
Elsa Arokallion kokoelma
Sune Orellin kokoelma
Iris Roos-Hasselblattin kokoelma
Martta ja Reino Sysin kokoelma
Alice Kairan lahjoitukset
Christian Sibeliuksen lahjoitukset
Anitra Lucanderin lahjoitukset
Timo Sarpanevan kokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Amos Andersonin taidemuseo

Amos Andersonin taidemuseon kokoelma
Sigurd Frosteruksen säätöön kokoelma
Birger Carlstedtin kokoelma

Didrichsenin taidemuseo

Gunnar ja Marie-Louise Didrichsenin kokoelma

Espoon modernin taiteen museo EMMA

Espoon kaupungin taidekokoelma
Saastamoisen säätöön kokoelma

Gallen-Kallelan museo

Peruskokoelma
Talletuskokoelma

Hyvinkään taidemuseo

Sonckin taidekokoelma
Kaapo Wirtasen perikunnan lahjoituskokoelma

Järvenpään taidemuseo

Järvenpään taidemuseon kokoelma

Keravan taidemuseo

Keravan taidesäätöön kokoelma

Porvoon museo

Porvoon museon taidekokoelma
Porvoon kokoelma
J.L. Runebergin kodin taidekokoelma
Walter Runebergin veistuskokoelma
Yrjö A. Jäntin taidekokoelma
Porvoon kaupungin kokoelma

Taidekoti Kirpilä

Taidekoti Kirpilän kokoelma

Tuusulan taidemuseo

*Tuusulan kunnan taidekokoelma
Martta Wendelinin kokoelmat
Pekka Halosen taiteen kokoelmat*

Vantaan taidemuseo

*Vantaan kaupungin karttuva taidekokoelma
Lauri Santun piirustus- ja grafiikkakokoelma
Pentti Kaskipuro -kokoelma*

Valtion taidemuseo / Ateneumin taidemuseo

Ateneumin taidemuseon kokoelmat

Valtion taidemuseo / Sinebrychoffin taidemuseo

Paul ja Fanny Sinebrychoffin kokoelma

Valtion taidemuseo / Nykytaiteen museo Kiasma

Nykytaiteen museon kokoelmat

Etelä-Karjalan taidemuseo / Kaakkois-Suomen aluetaidemuseo

*Lappeenrannan kaupungin kokoelma
Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön kokoelma
Viipurin Taiteenystävien kokoelma
Pertti Ala-Outisen lahjoituskokoelma
Pamaus-seuran kokoelma
Etelä-Karjalan taidemuseon kokoelma*

Imatran taidemuseo

*Imatran kaupungin kokoelma
Imatran taideyhdistyksen kokoelma
Sihtolan Imatra -kokoelma*

Kouvolan taidemuseo

*Kouvolan taidemuseon ja kaupungin kokoelmat
Kymen läänin taidesäätiön kokoelma*

Hämeenlinnan Taidemuseo / Kanta-Hämeen aluetaidemuseo

Hämeenlinnan Taidemuseon kokoelmat

Riihimäen Taidemuseo

*Tatjana ja Pentti Wähjärven kokoelma
Mirka ja Seppo Hilpon kokoelma*

Joensuun taidemuseo / Pohjois-Karjalan aluetaidemuseo

*Joensuun museon kokoelma
Joensuun kaupungin kokoelma
Arla Cederbergin kokoelma
Ina Collianderin kokoelma
Anna-Lisa ja Arnold Glaven kokoelma
Pogostan Hilikan ja Juhani Berghemin Ikoni -kokoelma
Karjalaisen osakunnan talletuskokoelma
Anitra Lucanderin kokoelma
Olavi Turtiaisen kokoelma
Onni Okkosen kokoelma*

Jyväskylän taidemuseo / Keski-Suomen aluetaidemuseo

*Jyväskylän kaupungin taidekokoelmat
Suomen taidegraafikot ry:n kokoelma
Suomen kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston kokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma*

Keuruun museo

Keuruun kaupungin ja taidemuseon kokoelmat

Saarijärven museo

Saarijärven kaupungin, Saarijärven Mannilan taidesäätiön ja
Beda, Katri ja Aune Heralan säätiön kokoelmat

Äänekosken taidemuseo

Toivo Parantaisen taidemuseosäätiön kokoelma
Äänekosken kaupungin kokoelma

Kemin taidemuseo/ Länsi-Pohjan aluetaidemuseo

Ape Rantaniemen kokoelma
Kemin kaupungin kokoelma
Kemin tyttölyseon kokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Aineen taidemuseo

Aineen Kuvataidesäätiön kokoelma
Liisa Rautiaisen kokoelma
Mitalikokoelma
Aineen taidemuseon kokoelma
Tornion kaupungin kokoelma

Kuopion taidemuseo/ Pohjois-Savon aluetaidemuseo

Kuopion taidemuseon kokoelma
Oskari Huttusen kokoelma
Kuopion kaupungin kokoelmat
Johan Fredrik Tuhkasen kokoelma
Kuopion Luonnon Ystävien yhdistyksen kokoelma
Leonardo da Vilhun säätiön kokoelma
Juho Rissasen kokoelma
Walter Wahlin kokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Lapinlahden taidemuseo ja Eemil Halosen museo

Eemil Halosen kokoelma
Taidekokoelma
Arseni-kokoelma

Varkauden taidemuseo

Varkauden kaupungin kokoelmat

Lahden kaupunginmuseo / Päijät-Hämeen aluetaidemuseo

Lahden taidemuseo

Lahden taidemuseon kokoelmat
Viipuri-säätiön talletuskokoelma
Suomen taidepiirtäjäin liiton kokoelma
Lahden kaupungin taidekokoelma
Lahden Taiteet ry:n talletuskokoelma
Päijät-Hämeen taidemuseoyhdistyksen talletuskokoelma
Mauno Hartmanin talletuskokoelma
Hilkka Silvekoski talletuskokoelma
Aleksandra Ionowa talletuskokoelma
Lahden lakimiesyhdistyksen karikatyyrikokoelma, talletus
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Lahden julistemuseo

Julistekokoelma

Heinolan taidemuseo

Niilo Helanderin säätiön taidekokoelma
Heinolan taidemuseon kokoelma

Orimattilan taidemuseo

Holger von Glanin kokoelma
Orimattilan kaupungin taidekokoelmat

Pentti Papinahon kokoelma
Taidesäätiö Ilmari ja Toini Wall-Hakalan kokoelmat

Mikkelin taidemuseo / Etelä-Savon aluetaidemuseo

Mitalikokoelma
Kuvitustaiteen kokoelma
Mikkelin kaupungin taidekokoelma
Johannes Haapasalon kokoelma
Martti Airion taidekokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Savonlinnan taidemuseo

Savonlinnan taidemuseon kokoelma
Savonlinnan kaupungin taidekokoelmat

Pohjanmaan museo / Pohjanmaan aluetaidemuseo

Pohjanmaan museon taidekokoelmat
Karl Hedmanin taidekokoelma
Vaasan Taideyhdistyksen kokoelma
Vaasan kaupungin taidekokoelma

K. H. Renlundin taidemuseo

K. H. Renlundin taidemuseon peruskokoelma
Kokkolan kaupungin taidekokoelma
K. H. Renlundin kokoelma
Kerttu Meriläisen siluettikokoelma
Vionoja -kokoelma
Rolando Pieraccinin Vionoja -kokoelma

Kuntsin modernin taiteen museo

Kuntsin säätiön taidekokoelma

Tikanojan taidekoti

Tikanojan taidekodin kokoelma
Nelimarkka-kokoelma

Nelimarkka-museo / Etelä-Pohjanmaan aluetaidemuseo

Nelimarkka-Rahasto säätiön kokoelma
Alajärven kaupungin kokoelma
Oiva Polarin lahjoituskokoelma
Deponoitu yksityiskokoelma
Deponoitu yksityiskokoelma
Museon oma kokoelma

Porin taidemuseo / Satakunnan aluetaidemuseo

Porin kaupungin kokoelma
Maire Gullichsenin taidesäätiön kokoelma
LJ -yksityiskokoelma
KJL-tallennekokoelma
AJ-tallennekokoelma
IAA -Kansainvälisen taidegraafikan liiton tallennekokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Emil Cedercreutzin museo- ja kulttuurikeskus

Emil Cedercreutzin museon veistoskokoelma
Emil Cedercreutzin museon maalauskoelma
Satakuntalaisen taiteen kokoelma
Emil Cedercreutzin museon siluettikokoelma
Harjavan kaupungin taidehankinnat

Lönströmin taidemuseo

Teresia ja Rafael Lönnströmin Säätiön kokoelma

Rauman Taidemuseo

Rauman Taidemuseon kokoelma
Rauman kaupungin kokoelma
Immo Tuomisen kokoelma
Karin perikunnan kokoelma
Elina Salon kokoelma
Jalmari Karhulan kokoelma
Kordelinin kokoelma

Tampereen taidemuseo / Pirkanmaan aluetaidemuseo

Tampereen taidemuseon kokoelmat

Gösta Serlachiuksen taidemuseo

Gösta Serlachiuksen taidesäätiön kokoelmat

Hiekan taidemuseo

Peruskokoelma
Evert Tähtkypään kokoelma
Marra Lampin kokoelma
Esinekeräily

Sara Hildénin taidemuseo

Sara Hildénin säätiön kokoelma

Tampereen nykyaikaisen taiteen museo

Tampereen kaupungin yleinen taidekeräily
Tampereen nykyaikaisen taiteen museon kokoelma

Museo Villa Urpo

Museo Villa Urpon kokoelma

Visavuori – Emil Wickströmin taiteilijakoti ja Kari-paviljonki

Emil Wikströmin kokoelma
Kari Suomalaisen kokoelma

Rovaniemen taidemuseo / Lapin aluetaidemuseo

Jenny ja Antti Wihurin rahaston kokoelma
Rovaniemen kaupungin kokoelma
Sipilän kokoelma
Westerlundin kokoelma
Suomen kulttuurirahaston Lapin rahaston kokoelma
Sirkka ja Mikko Jokelan kokoelma
SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Särestöniemi-museo

Särestöniemen museosäätiön kokoelma

Turun taidemuseo / Varsinais-Suomen aluetaidemuseo

Turun taidemuseon kokoelmat

Aboa Vetus & Ars Nova

Matti Koivurinnan säätiön kokoelma

Raisio taidemuseo

Eero Rantasen säätiön kokoelma

Salon taidemuseo Veturitalli

Salon kaupungin taidekeräily
Viljo Hurmeen säätiön kokoelma

Wäinö Aaltosen museo

Turun kaupungin taidekeräily

Yrjö Liipolan taidemuseo

Yrjö Liipolan taidekeräily

Oulun taidemuseo / Oulun läänin aluetaidemuseo

Oulun kaupungin kokoelma

Oulun taidemuseon kokoelma

Heinäsen taidesäätöön naivistinen kokoelma

Airi ja Teuvo Saarisen kokoelma

Aira Hellaakosken kokoelma

Helena Åströmin kokoelma

SSP-kokoelma, Suomen valtion talletuskokoelma

Kajaanin taidemuseo

Kajaanin taidemuseon kokoelma

Kajaanin kaupungin kokoelma

Vilho Lampi -museo

Lampi-museon kokoelma

Ålands konstmuseum

Ålands konstmuseums samlingar

